

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Martina Dřimalová

**Katalog občanských práv v tzv. prosincové ústavě
z roku 1867 a v československé ústavní listině z roku 1920**

Diplomová práce

Olomouc 2013

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Katalog občanských práv v tzv. prosincové ústavě z roku 1867 a v československé ústavní listině z roku 1920 vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje“.

V Olomouci dne 20. 3. 2013

Podpis:

Obsah

Úvod	4
1 Pojem lidských práv	6
1.1 Definice	6
1.2 Odlišení jednotlivých pojmů	6
2 Politické dění před přijetím prosincové ústavy z roku 1867	8
2.1 Boj za lidská práva	8
2.2 První a druhá petice	8
2.3 Rakousko-uherské vyrovnání	10
3 Prosincová ústava a její charakteristika.....	11
3.1 Prosincová ústava	11
3.2 Všeobecná práva občanů v prosincové ústavě	12
4 Politické dění před přijetím ústavy z roku 1920.....	18
4.1 Vyhlášení československé samostatnosti.....	18
4.2 Prozatímní ústava	19
5 Ústava z roku 1920 a její charakteristika.....	21
5.1 Ústava z roku 1920.....	21
5.2 Všeobecná práva občanů v ústavě z roku 1920.....	22
6 Srovnání základních práv v prosincové ústavě a v ústavě z roku 1920	31
7 Jazykové právo v prosincové ústavě a ústavě z roku 1920	42
7.1 Jazykové právo v prosincové ústavě	42
7.2 Jazykové právo v ústavě z roku 1920.....	45
7.3 Srovnání jazykového práva v prosincové ústavě a ústavě z roku 1920.....	49
Závěr.....	52
Zdroje	54
Abstrakt	56

Úvod

Toto téma jsem si vybrala, protože bych se chtěla podrobněji seznámit s vývojem lidských práv a svobod na našem území. Pojem základní lidská práva bylo jedno z nejpůsobivějších hesel v politickém dění novověku. Problémem vymezení, vzniku a působení lidských práv se zabývalo mnoho generací myslitelů. Jde zároveň o oblast, která se neustále vyvíjí a ještě dodnes naše civilizace nedisponuje žádným akceptovaným myšlenkovým postupem, jak ideu lidských práv zdůvodnit.

V průběhu studia na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci jsem při řešení mnohých právních případů zapomínala, že je třeba se vždy ohlížet na dobré mravy a na lidská práva. Proto bych se chtěla problematikou jejich vývoje zabývat.

Právník roku 2010 prof. Karel Malý v jednom rozhovoru říká: „Vyloučení právní historie z teoretické výbavy příštích právníků oslabuje jejich úroveň. A to nejen v teoretickém slova smyslu, tím že vylučuje z jejich výchovy poznatky o vývoji právní kultury, ale i při praktické aplikaci práva. Právní dějiny a vývoj práva totiž nelze ukončit podle přání, ale jsou imanentním pohybem, který zasahuje i do současnosti. Pokusy učinit z právníků, inženýry práva' mohou vést k neblahým výsledkům. Zanedbání teoretické, tedy i právně-historické výbavy právníků je vystavuje nebezpečí možného sklouznutí do mechanické aplikace právních norem, bez vědomí jejich širokých kulturních souvislostí, toho, že obsahem práva musí být i spravedlnost, tak jak to konečně již požadovali antičtí právníci. K čemu vede automatická aplikace práva, víra v pozitivní právní normu, nám ukazuje nejen příklad nacistického Německa a jeho soudnictví, ale i alibistické chování právníků v komunismu.“¹

Tento článek jsem se zaujetím četla a díky němu jsem se rozhodla, že nebudu psát o lidských právech, které jsou dnes součástí Listiny základních práv a svobod, ale podívám se na lidská práva z historického kontextu.

Znát právní dějiny, které se vztahují k určitému území, není důležité jen pro poznání právní kultury v dané oblasti, ale také je to významné při aplikaci práva. Pokud osoba, která právo aplikuje, zná tyto právní dějiny, pak ví, proč zde existují daná práva a jak je správně aplikovat.

Téma diplomové práce je katalog občanských práv v prosincové ústavě z roku 1867 a lidská práva v ústavě z roku 1920. Protože ústavy a lidská práva v nich upravená v minulosti výrazně ovlivnily dnešní Ústavu a Listinu základních práv a svobod, myslím, že hlubším zabýváním se této problematiky, může být velmi přínosné a pro mě i zajímavé. Cílem této

---

¹ DAŇKOVÁ, Erika. Právník roku 2010 prof. JUDr. Karel Malý. *PrimaLEX*, 2011, roč. 25, č. 1, s. 6 – 7.

práce je pochopit vývoj lidských práv na našem území, který se později promítl do formulování lidských práv v současné době.

Tato práce se zaměří především na charakteristiku a na historický vývoj lidských práv u nás, díky kterému pochopíme, jak byla lidská práva upravena před prosincovou ústavou. Do popředí bude vyzdvihována prosincová ústava z roku 1867 a ústava z roku 1920. Práce se zaměří na popis vybraných práv v uvedených ústavách a na vzájemné porovnání těchto práv, protože prosincová ústava výrazně ovlivnila ústavu z roku 1920.

Práce bude vycházet z literatury, která obsahuje především české právní dějiny, charakteristiku lidských práv, ústavní systém z roku 1867 a ústavní systém z roku 1920. Myslím, že uvedené zdroje jsou dostatečným základem pro moji práci, kterou doplním i o vlastní úvahu, která bude směřovat k zamyšlení se nad lidskými právy.

1 Pojem lidských práv

1.1 Definice

Lidská práva můžeme definovat jako domnělá subjektivní práva jednotlivce, která náleží osobám vůči státní moci.

Profesor právnické fakulty v Praze Jiří Pražák vidí v těchto právech „všeobecnou a přirozenou volnost, která se stává subjektivním právem teprve tehdy, když se vyskytne nějaký čin, který tato práva ruší”.²

Profesor právnické fakulty v Brně František Weyr považuje tato práva jako „oprávnění jednotlivce, která mají svůj původ v politických tendencích, a proto mají svůj právní význam politický nikoliv normativní. Politické nepochopení základních práv jednotlivce dává hrozbu nebezpečí nesprávného výkladu právního řádu”.³

Podle významného českého právníka 2. pol. 20. stol. Viktora Knappa jsou „lidská práva ta, která náleží člověku bez ohledu na to, zda je zde stát nebo není”.⁴

Lidská práva jsou práva, která náleží každému jednotlivci a existovala již před právní úpravou v Katalozích a Listinách o lidských právech, které vydávají zákonodárství jednotlivých zemí, aby zajistilo jejich ochranu a dodržování.

Zachovat lidská práva je třeba i osobám, které někoho zavraždily nebo se účastnily teroristického útoku. Některé osoby by lidská práva těmto subjektům nejradši vůbec nepřiznaly, ale lidská práva jsou postavena na principu univerzality, je třeba je zachovávat a dodržovat ve vztahu ke všem jedincům.

Tato lidská práva dle Pražáka nemají pozitivní obsah, jde o hranice mezí, které si stát sám ukládá. Nevíme, proč pouze některé omezení pro státní moc se jeví jako práva základní, např. právo chodit na procházku, jíst, pít by mohlo být také základním právem jako právo sdružovat se nebo tiskové právo.⁵

1.2 Odlišení jednotlivých pojmů

Pojem lidských práv jsem definovala již v předchozí kapitole. Od pojmu lidských práv můžeme odlišit pojem základní práva. Jde o ta práva, která byla zakotvena do ústavních katalogů, takže jejich ochrana má zvláštní rámeček.⁶ Oproti tomu lidská práva nemusí být

---

² PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní, část třetí: ústava říšská*. 2. vydání. Praha: Jednota právnická, 1902, s. 49.

³ WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937, s. 248-249.

⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 14.

⁵ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 49.

⁶ HOLLÄNDER, Karel. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 110.

zakotvena v katalozích, mohou existovat i bez existence státu. Základní práva jsou jen ta nejdůležitější práva. Mezi základní práva tedy můžeme zařadit právo na život, na svobodu, důstojnost, zákaz trestu smrti atd.

Další termín, který můžeme odlišit od pojmu lidských práv je pojem občanská práva. Občanská práva jsou práva, které člověku náleží od státu, např. právo petiční. Oproti tomu lidská práva náleží všem lidem, bez závislosti na existence státu, jde např. o právo na život. Tak můžeme rozlišit pojmy „občan“ a „člověk“. ⁷

Lze rozlišovat také práva a svobody. O svobody se jedná, když se jednotlivci něco zaručuje, garantuje jako nedotknutelné. Jde o status negativus, kdy státní moc nesmí zasahovat do soukromého prostoru jedince. Patří sem např. svoboda shromažďování, sdružování, projevu. Naopak pokud se hovoří o právech, pak jedinci náleží tehdy, když uplatňuje své nároky vůči státu nebo jedná se státní mocí. Hovoří se o statusu positivu, jde např. o sociální práva. Základ dělení lidských práv na práva a svobody vychází z Jellinkova dělení.⁸

Lidská práva můžeme dělit na individuální a kolektivní. O individuální práva jde tehdy, kdy státní moc považuje jednotlivce jako samostatné útvary, které se snaží chránit. Jde např. svobodu osobní, majetkovou, domovní. Pokud hovoříme o kolektivních právech pak jde o ně tehdy, když stát nepovažuje jednotlivce jako samostatné jednotky, ale představuje si je jako součást nějakého celku a uskupení. Patří sem např. hlava šestá ústavy z roku 1920.⁹

---

⁷ KNAPP: *Teorie práva...*, s. 14.

⁸ HOLLÄNDER: *Základy všeobecné státovědy...*, s. 58.

⁹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 250.

2 Politické dění před přijetím prosincové ústavy z roku 1867

2.1 Boj za lidská práva

Naše země vstoupily do moderního státu a práva v roce 1848. V tomto roce se odehrála významná revoluce, která byla základem pádu absolutního feudalismu. Po pádu feudalismu se začíná objevovat pojem moderní právo, které zní v dnešní době trochu zvláště, protože v roce 2012 se bavíme o moderním právu z roku 1848 je zajímavé. Zde je však nazíráno na moderní právo jako rozdíl oproti feudálnímu právu, kde hlavně trestní právo feudalismu tvořilo ještě v 18. století z práva hrůzostrašný monument feudalismu.¹⁰

Počátky revoluce se rodily ve Vídni, v Uhrách, v Itálii a Čechách. Lidé nebyli spokojeni s útlakem feudálního absolutismu. Mnohá jejich práva, která dnes náleží člověku a občanu, byla omezena. Existence omezení některých svobod bylo jednou z příčin vzniku revoluce. Lidé chtějí svobodu tisku, odstranění cenzury a občanské svobody. Tento rok znamenal počátek boje společnosti za lidská práva v Rakousku, kde bylo dosaženo až vydání ústav s katalogy o lidských právech

2.2 První a druhá petice

První petice byla vypracována na schůzi ve Svatováclavských lázních (březen 1848). Tuto petici ovlivňují silné národnostní a státoprávní tlaky ze strany české společnosti. Petice obsahovala sice svobodu tisku, ale císař stačil zrušit cenzuru a vyhlásil svobodu tisku ještě před doručení petice.¹¹ Petice obsahovala např. požadavek svobody vyznání, svobodu tisku, požadavek obecné povinnosti ke zbrani, omezení a postupné zrušení potravní dani.

Na první petici bylo odpovězeno kabinetním listem ze dne 23. 3. 1848, s odpovědí nebyla občanská společnost spokojená. Proto hned Svatováclavský výbor reagoval na tento kabinetní list druhou peticí císaři. Na druhou petici odpověděl císař znovu kabinetním listem dne 8. 4. 1848.¹²

A) Dubnová ústava

Dubnová ústava byla první rakouskou ústavou, která byla reakcí na revoluci v roce 1848. Ústava však nikdy nevstoupila v platnost a platila jen pro neuherské země.

Ústava byla vyhlášena císařem bez schválení parlamentem, jde tedy o oktrojovanou

---

¹⁰ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orac, 1995, s. 180.

¹¹ ADAMOVÁ, Karolína. Občanská práva a svobody v rakouských ústavách 19. století. In MALÝ, Karel (ed.). *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha: Karolinum, 2006, s. 415-416.

¹² In První petice Pražská, a Druhá petice Pražská, ČERNÝ, Jan (ed.). *Boj za právo*. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848. S výklady historickými. Část I-II. Praha : Bursík & Kohout, 1893, s. 5-55.

ústavu. V ústavě se zaručovala neporušitelnost národnosti a jazyka.¹³ Ústava měla 7 částí, z toho jednou částí byla občanská a politická práva občanů. Mezi zakotvené svobody patřila např. svoboda osobní, domovní, náboženská, ochrany listovního tajemství, ústnost, veřejnost soudního řízení a rovnoprávnost národů. Ústava nerespektovala požadavky první a druhé petice z roku 1848.¹⁴

Největší rozruch vyvolal § 1, který prohlašoval: „všechna moc pochází z lidu“. František Stadion prohlásil, že moc ve státě je dědičným právem monarchy.¹⁵

B) Kroměřížská ústavní osnova

Dubnová ústava se nestala platnou, ale na jejím základě byl svolán říšský sněm jako ústavodárné shromáždění, který měl navrhnout novou ústavu.

Část základních práv a svobod obsahovala rovnost před zákonem, zrušení šlechtictví, ústnost, veřejnost soudního řízení, zrušení trestu smrti, tělesných trestů, právo shromažďovací, spolčovací, svobodu tisku a ochranu vlastnictví.¹⁶

C) Březnová ústava

Říšský sněm, který pracoval na osnově kroměřížské ústavy byl rozeznán v roce 1849 a vláda vyhlásila novou ústavu, která byla vyhlášena bez účasti sněmu.

Tato ústava obsahovala katalog občanských práv a svobod. Katalog se skládal z 13 paragrafů a platil jen pro neuherské země. Ústava obsahovala např. svobodu vyznání, vědy, vyučování, tisku, slova, zákaz cenzury, petiční, shromažďovací, spolčovací právo, nedotknutelnost osoby, svobodu domovní, listovní tajemství. Tato práva se však mohla za určitých okolností dočasně omezit.¹⁷

D) Únorová ústava

Tato ústava byla vyhlášena v únoru 1861 (zvaná též Schmerlingova) a skládala se ze tří patentů č. 20, 21, 22/1861. Ústava byla provedením říjnového diplomu. Základem ústavy byla centralistická forma státu, ale nebyly zde postaveny na stejnou úroveň koruna sv. Václava a koruna sv. Štěpána. V této ústavě se rozlišovala užší (zástupci zemí rakouských) a širší říšská rada (zástupci zemí uherských).¹⁸

---

¹³ Tamtéž, s. 151-152.

¹⁴ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 180.

¹⁵ In Řeč F. L. Riegra na říšském sněmu k základním právům občanů, VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing, 2005, s. 120.

¹⁶ DANIHELOVÁ, Eva a kol. *Kroměřížský sněm 1848-1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě- Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané v rámci oslav 150 výročí Říšského sněmu v Kroměříži*. Kroměříž: Rudolf Kralovský, 1998. 490 s. A dále také URBAN, Otto. *Kroměřížský sněm 1848-1849*. Praha: Melantrich, 1988, s. 40.

¹⁷ In Základní práva oktrojované ústavy, ČERNÝ: *Boj za právo...*, s. 579-581.

¹⁸ Tamtéž, s. 851.

Negativem ústavy bylo, že neobsahovala listinu základních práv a svobod, proto také česká společnost nejdříve nevěděla, jak má reagovat. Ústava se nezaobírala národnostními požadavky Čechů a zvýhodňovala Němce (hlavně volební řády), ale i přesto ji Češi uvítali. Češi našli pozitivum v této ústavě, je lepší mít ústavu, než absolutismus.

Před rakousko-uherským vyrovnáním se již podařilo zakotvit některá základní práva a svobody ve zvláštních zákonech. Byl přijat zákon č. 6/1863 ř. z. o tisku, zákon č. 87/1862 ř. z. o ochraně osobní svobody, zákon č. 88/1862 ř. z. o ochraně domovní svobody, zákon č. 134/1867 ř. z. o právu spolčovacím a zákon č. 135/1867 ř. z. o právu shromažďovacím.¹⁹

Češi však ústavu kritizovali, protože se nijak nezabývala českou státoprávní politikou. V roce 1863 opustili říšskou radu čeští poslanci na šestnáct let, protože protestovali proti nezájmu ústavy řešit státoprávní politiku Čechů.²⁰

2.3 Rakousko-uherské vyrovnání

V roce 1867 došlo k rozdělení Habsburské monarchie na Rakousko-Uhersko, jelikož tlak Maďarů nebyl již udržitelný. Došlo k rozdělení země na Předlitavsko a Zalitavsko. Rakousko-uherské vyrovnání byl kompromis mezi centralisty a federalisty. Tento kompromis vyslyšel požadavky Maďarů na úkor malých zemí. Došlo k zakotvení kompromisu do prosincové ústavy, který mezi sebou vyjednala revoluční společnost a císař.²¹

---

¹⁹ MALÝ: *Dějiny českého a československého práva...*, s. 185.

²⁰ In *Ústava rakouské říše*, VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epoque, 2003, s. 230.

²¹ MALÝ: *Dějiny českého a československého práva...*, s. 186.

3 Prosincová ústava a její charakteristika

3.1 Prosincová ústava

Prosincová ústava byla vydána v prosinci roku 1867. Šlo formálně o pokračování ústavy únorové. Vztahovala se jen na Předlitavsko. Předlitavsko tvořilo státní celek, který vznikl po rakousko-uherském vyrovnání. Do tohoto celku byly začleněny i české země.

Prosincová ústava vznikla po rakousko-uherském vyrovnání, platila jen pro Předlitavsko, takže se hovoří o právu rakouském. Ale nešlo jen o právo ze země Rakouska, platilo i pro mnoho jiných zemí, např. pro Čechy, Moravu, Štýrsko, Slezsko atd. Prosincová ústava se vytvářela pod vlivem mnoha právních, ideových a národnostních idejí.²²

Prosincová ústava tvořila vrchol ústavního vývoje v Rakousku. Byla to poslední ústava, která platila do roku 1918 a zároveň zakotvuje katalog občanských svobod.

Prosincová ústava nebyla kompaktní zákon, ale skládala se z mnoha zákonů, které byly společně přijaty a schváleny.

Základ této ústavy tvořily ústavní zákony:

Zákon č. 101/1867 ř. z. o odpovědnosti ministrů

Zákon č. 134/1867 ř. z. o spolčovacím právu

Zákon č. 135/1867 ř. z. o shromažďovacím právu

Zákon č. 141/1867 ř. z. o říšském zastupitelstvu

Zákon č. 142/1867 ř. z. o všeobecných občanských právech

Zákon č. 143/1867 ř. z. o zřízení říšského soudu

Zákon č. 144/1867 ř. z. o soudcovské moci

Zákon č. 145/1867 ř. z. o vykonávání vládní moci

Zákon č. 146/1867 ř. z. o společných záležitostech všech zemí habsburské monarchie

Před vydáním prosincové ústavy bylo upraveno již právo spolčovací, shromažďovací a tiskové. Ačkoliv prosincová ústava obsahovala široké spektrum lidských práv, nadále existovaly feudální přežitky, které tento katalog ovlivnilo a mnohá práva omezilo.²³

Základním požadavkem prosincové ústavy bylo založení ústavnosti a parlamentarismu, který přetrval až do roku 1918.

Prosincová ústava je však znovu ústavou oktrojovanou. Hlavně v nejdůležitější části ústavy, kterou je základní zákon státní o říšském zastupitelstvu a o společných věcech, kdy říšská rada sice rozhodla o daných věcech, ale stejně nemohla již nic změnit, protože byla

²² MALÝ: *České právo v minulosti...*, s. 179.

²³ MALÝ: *Dějiny českého a československého práva...*, s. 186.

postavena před hotovou věc. Nemohla rozhodovat svobodně a musela přijat to, co jí bylo dopředu dáno.²⁴

Zakotvení základních občanských práv do prosincové ústavy se stalo novým prvkem, který se do té doby moc neobjevoval. Šlo o prvek velmi významný, který ale neznamenal ještě realizaci občanských práv v reálném životě. Ústava byla uváděna v život dalšími prováděcími zákony, které byly vydány až následně. Jejich realizace však byla daleko komplikovanější než se zdálo. Důvodem byl vliv evropských událostí v pozadí, snahy německých většin o získání vedoucí místo ve státě a zpomalení procesu demokratizace ve prospěch centralistického státu.²⁵

Základem zakotvení základních občanských práv do prosincové ústavy se stal zákon č. 142/1867 ř. z. o všeobecných občanských právech, který obsahoval katalog základních práv občana v Rakousku. Pochází ze dne 21. 12. a je součástí prosincové ústavy. Tato listina byla důkazem toho, že absolutistický stát, který existoval před rokem 1848 a pokračoval jako neoabsolutismus roku 1849-1860, se začínal postupně přeměňovat v demokratický stát, který jako nosný základ potřebuje zakotvení lidských a občanských práv v listině.

Prosincová ústava označuje základní práva jako občanská, tedy jako práva občanů. Pokud se podíváme do zahraničí, pak německá ústava hovoří o právech Němců, belgická pak o právech Belgičanů, nelze tedy činit rozdíly mezi těmito označeními. Pokud srovnám označení lidských práv v prosincové ústavě s ústavou z roku 1920, pak nadpis hlavy páté ústavy z roku 1920 „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“, je zavádějící a zdá se, že platí jen pro občany. Ale nelze všechna lidská práva přiřknout jen občanům, těm náleží jen některé práva, např. právo volební. Ale jiné práva, např. svoboda vlastnictví nebo rovnost lidí, náleží i cizincům. I když jsou tato práva označena jako občanská, pak se vztahují i na cizince, protože mezi kulturními státy platí mezinárodně právní vzájemná povinnost, aby se jednalo s cizinci jako s občany.²⁶

3.2 Všeobecná práva občanů v prosincové ústavě

Listina v prosincové ústavě se skládá z 20 článků, které jsou podobné mnoha článkům v ústavě z roku 1920. Tyto články si tedy podrobně rozebereme.

Čl. 1 hovoří o státním občanství: „Pro všechny příslušníky království a zemí, zastoupených v říšské radě, existuje všeobecné rakouské státně občanské právo. Zákon stanoví, za jakých podmínek je rakouské státně občanské právo získáváno, vykonáváno

²⁴ BAXA, Bohumil. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě od r. 1848*. 2. vydání. Brno: Právník, 1932, s. 71.

²⁵ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 53.

²⁶ KREJČÍ, Jaroslav. *Základní práva občanská a rovnost před zákonem*. Praha: Moderní stát, 1929, s. 18-19.

a pozbýváno.” Tento článek obsahuje definici státního občanství a odkazuje na zákon, který stanovuje podmínky nabývání, vykonávání a pozbývání státního občanství. Tento zákon však nebyl vydán.²⁷

Čl. 2 obsahuje právo na rovnost před zákonem: „Před zákonem jsou si všichni státní občané rovni.” Tento článek vyslovuje podle Weyra zásadu, že při aplikaci práva nelze činit rozdíly tam, kde je nečiní ani právo. Tímto článkem však není vyjádřeno, že by rozdíly nemohlo činit ani právo. Tento článek by měl znít „před zákonodárcem si jsou všichni státní občané rovni“.²⁸

Dříve byl do popředí vtačen rod, později se do popředí dostal vliv stavů z povolání, až nakonec se ukotvila v prosincové ústavě tato zásada všech občanů. Tato zásada v čl. 2 nestanovuje, že by státní občané měli stejná práva, ale jsou vymezeny jen mantinely pro způsob nabývání práv, stanovení podmínek nabytí práv a jejich uplatňování.²⁹

Čl. 3 se zabývá právem na přístup k úřadům: „Veřejné úřady jsou stejně přístupné všem státním občanům. Pro cizince je vstup do úřadů závislý na získání rakouského státního občanského práva.” Tento článek navazuje na čl. 2, kde kromě rovnosti před zákonem je i přístup k veřejným úřadům možný za stejných podmínek pro všechny státní občany.

Čl. 4 odst. 1 se věnuje svobodě pohybu a volebnímu právu: „Svoboda pohybu osob a majetku uvnitř státního území nepodléhá žádnému omezení. Čl. 4 odst. 2: Všem státním občanům, kteří žijí v obci a tamtéž platí daně ze svého věcného majetku, živnosti a důchodu, přísluší aktivní i pasivní volební právo do obecního zastupitelství za stejných podmínek jako příslušníkům obce. Čl. 4 odst. 3: Svoboda vystěhování je ze strany státu omezována pouze brannou povinností. Čl. 4 odst. 4: Poplatky za vystěhování mají být vybírány pouze při použití reciprocity.”

Prosincová ústava v čl. 4 odst. 3 zakotvila zásadu, která dlouho v právním řádu chyběla. Dříve se osoby mohly vystěhovat jen na základě povolení úřadu a pokud toto povolení neměly, pak je stihl krutý trest.³⁰

Zakotvením této zásady v prosincové ústavě se stává právo na vystěhování a jeho důsledkem již není ztráta státního občanství. Nelze chtít tedy ani ohlášení úřadu pro evidenci, že se daná osoba vystěhovala ze státu.³¹

Další článek se zabývá nedotknutelností vlastnictví, která byla obsažena v čl.

²⁷ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 12.

²⁸ KREJČÍ: *Základní práva občanská a rovnost před zákonem...*, s. 169.

²⁹ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 42.

³⁰ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 32.

³¹ Tamtéž, s. 111-1112.

5: „Majetek je nedotknutelný“. Vyvlastnění proti vůli majitele může nastat jen v těch případech a takovým způsobem, jak je to stanoveno zákonem.” Podle prosincové ústavy v čl. 5 je možné vyvlastnit zákonem. Tímto zákonem je i § 365 občanského zákoníku, který připouští vyvlastnění, pokud si to žádá obecné dobro. O vyvlastnění se jedná tedy i tehdy, když žádný případ nespadá pod zvláštní vyvlastňovací zákon, ale splňuje jen podmínky v občanském zákoníku. Nelze mít na mysli, že jsou zde vysloveny jen zvláštní vyvlastňovací zákony.³²

Prosincová ústava nezapomněla ani na svobodu pohybu, která je upravena v čl. 6: „Každý státní občan může v kterémkoliv místě státního území pobývat a bydlet, získávat nemovitosti všeho druhu a svobodně jimi disponovat, jakož i vykonávat jakýkoliv druh živnosti při dodržení zákonných podmínek.” Pažák považuje čl. 6 za základ zrušení předpisů, které židům bránily mnohokrát nabývání nemovitostí nebo nemovitostí jen některé kategorie.

Možnosti vykonávat živnost kdekoliv nepřisuzuje Pražák velkou novinku, protože již v živnostenském řádu z roku 1859 nebylo důležité, zda osoba, která vykonává živnost bydlí v obci nebo ne.³³

Čl. 7 se zmiňuje o poddanství a nevolnictví, které navazuje na rovnost státních občanů: „Veškerá pouta poddanství a nevolnictví jsou provždy zrušena. Každou povinností nebo plnění, váznoucí z titulu děleného vlastnictví na nemovitosti, lze vykoupit a v budoucnu nesmí být žádná nemovitost zatížena plnění takového druhu, které nelze vykoupit.”

Nalezneme zde i osobní svobodu v čl. 8: „Osobní svoboda je zaručena.” Zákon, který prováděl tento článek byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. Tento zákon byl prosincovou ústavou prohlášen jako součást ústavní listiny.³⁴

Na toto právo se vztahuje čl. 20 prosincové ústavy: „O přípustnosti dočasné či místní suspenze práv obsažených v čl. 8, 9, 10, 11, 12 a 13 odpovědnou státní mocí bude rozhodovat zvláštní zákon.”

Čl. 9 se vztahuje na svobodu domovní: „Domovní svoboda je neporušitelná.” Podrobnosti k tomuto právu upravuje zákon z roku 1862. Tato zásada vyplývá z individualistického pojetí a je zde připuštěno mnoho výjimek z tohoto práva.³⁵

Už v této době se mluvilo o svobodě listovní, která byla zakotvena v čl. 10: „Listovní tajemství je neporušitelné a zabavování dopisů je nepřipustné, s výjimkou případů zákonného zatčení nebo domovní prohlídky, jen pro případ války nebo na základě soudcovského příkazu

³² PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 139-141.

³³ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 113-114.

³⁴ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 283.

³⁵ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 257.

v souladu se stávajícími zákony.” Na ustanovení tohoto článku prosincové ústavy navazuje zákon č. 42/1870 pro ochranu tajnosti dopisů a písemností.³⁶

Další článek se zabývá právem petičním, šlo o čl. 11: „Petiční právo náleží každému.” V prosincové ústavě se toto právo vztahuje také na fyzické a právnické osoby. Ale nemůže toto právo vykonávat nějaké shromáždění pod společným jménem, protože toto právo přísluší jednotlivcům. Podle shromažďovacího a spolčovacího zákona nesmí petice podávat více než deset osob. Pokud by chtěl nějaký zákon omezit právo na podávání petic státním zřízencům, pak to není v rozporu s čl. 11 prosincové ústavy, ale žádný předpis nebyl vydán.³⁷

Nalezneme zde i právo shromažďovací a sdružovací v čl. 12: „Rakouští státní občané mají právo shromažďovat se a tvořit spolky.” Vykonávání těchto práv je upraveno zvláštními zákony. Tento článek odkazuje na zákon č. 134/1867 ř. z. o spolčovacím právu a na zákon č. 135/1867 ř. z. o shromažďovacím právu. Tyto zákony přetrvávaly i za existence ústavy z roku 1920.

Na právo shromažďovací a spolčovací navazuje svoboda volného projevu a tisková svoboda, která je upravena v čl. 13 odst. 1: „Každý má právo vyjadřovat v zákonných mezích svobodně svůj názor slovem, písmem, tiskem nebo výtvarným projevem. Čl. 13 odst. 2: Tisk nesmí být ani cenzurován ani omezován koncesním systémem. Čl. 13 odst. 3: Administrativní poštovní zákazy se nevztahují na tuzemské tiskoviny.” Právo tiskové bylo v prosincové ústavě dále rozvedeno v zákoně č. 6/1863 o tisku. Článek v prosincové ústavě je dosti neurčitě formulován a je v něm vyjádřeno právo vyjadřovat svobodně svůj názor „v zákonných mezích“. Tyto meze jsou velmi rozmanité, např. trestní zákon stanovuje meze, které musí osoba dodržovat. Trestné jsou projevy navenek, myšlenky jsou netrestné.³⁸

Pražák je toho názoru, že žádné všeobecné právo na svobodu projevu vůbec není. A nezkoumáme tedy, zda jde o projev dané osoby nebo jde o projev převzatý od jiné osoby.³⁹

Nalezneme zde i svobodu vyznání, která je zakotvena v čl. 14: „Každému je zaručena plná svoboda víry a svědomí.” Na tento článek navazuje čl. 15: „Každá církev a společnost náboženská zákonem uznaná má právo, náboženství společně a veřejně provozovat a spravovat své vnitřní záležitosti. Je však, jako každá společnost, poddaná obecným státním zákonům.” A nakonec navazuje na tyto dva články čl. 16: „Přívřzencům vyznání náboženského, které není zákonem uznáno, dovoleno jest, v domě náboženství provozovat, pokud není takové provozování proti zákonu nebo mravnosti.”

³⁶ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 294.

³⁷ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 110.

³⁸ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 122.

³⁹ Tamtéž, s. 124.

Pokud jde o výklad spojení „vnitřní záležitosti“ náboženské společnosti, pak správní dvůr soudní považuje za vnitřní záležitost takovou, která není záležitostí zevní. Zevní záležitostí se týká záležitost, která se týká vztahu náboženské společnosti ke státu nebo k jiné náboženské společnosti.⁴⁰

Další čl. 17 obsahuje svobodu vyučování. Odst. 1 obsahuje: „Věda a její učení je svobodné. Odst. 2 hovoří: Zakládat vyučovací a výchovné ústavy a provádět v nich vyučování je oprávněn každý občan státu, který zákonným způsobem prokázal k tomu svou způsobilost.“ Prosincová ústava dělí vyučování na soukromé a veřejné. Soukromé vyučování může být prováděno v soukromých ústavech, kde musí osoba mít k vyučování jistou způsobilost a v domácnosti, kde není žádné omezení. Osoba musí mít dostatečnou vědeckou a mravní způsobilost, nemusí být již příslušná k určitému národu nebo náboženské společnosti.

Učení náboženskými společnostmi je bezplatné, toto stanovil až zákon z roku 1872, čl. 17 prosincové ústavy tento problém vůbec neřešil.

Pokud jde o veřejné vyučování, pak čl. 17 se o něm zvláště nezmiňuje. Nelze však tímto veřejným vyučováním zkracovat svobodu zavedenou tímto článkem.⁴¹

Další článek hovoří o svobodné volbě povolání. Jde o čl. 18: „Každému je umožněno zvolit si povolání a získat pro své povolání vzdělání, jak a kde chce.“

Čl. 19 hovoří o jazykovém právu. V odst. 1: „Všechny národní kmeny státu jsou rovnoprávné a každý národní kmen má nedotknutelné právo na hájení a péči o jeho národnost a jazyk. Čl. 19 odst. 2: Rovnoprávnost všech v zemi běžných jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě je uznávána státem. Čl. 19 odst. 3: V zemích, kde žije vícero národních kmenů, mají být veřejné vyučovací ústavy zřízeny tak, aby každý z těchto národních kmenů získal prostředky ke vzdělání ve svém jazyce bez použití nátlaku k učení se druhému jazyku země.“ Tomuto článku se v této práci budu ještě věnovat.

Poslední čl. 20 hovoří o možnosti suspendovat vybraná práva státem: „O přípustnosti dočasné či místní suspenze práv, obsažených v člancích 8, 9, 10, 11, 12 a 13 odpovědnou státní mocí bude rozhodovat zvláštní zákon.“

Články, které jsou uvedeny v Prosincové ústavě však neslouží jen k ochraně jedince a jeho individuality, ale některé jsou koncipované tak, aby i právnická osoba mohla chránit své práva, např. čl. 11, 15 a 19 výslovně uvádí, že pod jejich ochranou je i právnická osoba. Čl. 5, který se týká nedotknutelnosti vlastnictví také započítává do své ochrany právnické

---

⁴⁰ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 69.

⁴¹ Tamtéž, s. 132-135.

osoby. Pokud však z dané povahy práva plyne, že náleží jen fyzické osobě, tak zde není problém a právo náleží jen fyzické osobě, jde např. o úpravu občanství rakouského.⁴²

---

⁴² PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 50.

4 Politické dění před přijetím ústavy z roku 1920

4.1 Vyhlášení československé samostatnosti

Po skončení první světové války roku 1918, došlo k velké změně v existenci politické mapy světa. Rozpadlo se Rakousko-Uhersko, ze kterého vzniklo mnoho malých státek, které Rakousko-Uhersko již poslední dobou utlačovalo. Došlo tak k vyslyšení národnostních požadavků české společnosti. Za národ a svůj vlastní stát bojovali Češi nejen za první světové války, ale prvopočátky tohoto boje se objevily již ve zmiňovaném roce 1848, který znamenal v historii lidstva velký mezník. Trvalo sice mnoho let než se podařilo dosáhnout cíle, ale je na místě udělit českému národu pochvalu, že se i po neúspěších nevzdal. Tak po dlouhodobém úsilí došlo ke vzniku první Československé republiky.

Se vznikem Československé republiky musel vzniknout i nový právní řád. Toto právo, ale nebylo úplně nové, navazovalo na Rakouské právo. Jak jinak by k tomu lidé přišli, kdyby se ze dne na den přeměnil úplně celý právní řád, který vůbec neznají. Ale takto rychlá změna se nedá ani reálně uskutečnit. K vytvoření nových zákonů, nařízení, katalogů a jiných dalších právních dokumentů je třeba hodně času, kterého osobnosti vyskytující se v té době v politice, moc neměly.

Novým základem právního řádu se stala ústava z roku 1920, která na začátku prohlásila za neplatné všechny zákony, které by odporovaly této ústavě a zákonům, které ji doplňují. Došlo k prohlášení mnoho zákonů za neplatné, ale také mnoho jich zůstalo. Důvodem bylo zachování právní jistoty a kontinuity právního řádu. Pokud se poohlédnu do minulosti, pak zjistím, že se stala podobná situace jako za dob Obnoveného zřízení. Všechny zákony, které odporovaly Obnovenému zřízení byly zrušeny. V souvislosti s ústavou z roku 1920 jsou zrušeny všechny zákony, které by odporovaly demokracii, svobodám a parlamentní republice.⁴³

Československá samostatnost byla vyhlášena dne 28. 10. 1918, kdy se tato nová Československá republika neopírá z pohledu juristického o starý český stát, který zde existoval již dříve. Ale z pohledu faktického a historického s ohledem na území a tradici tato nová republika na starý český stát navazuje.⁴⁴

V tento den byl schválen zákon o zřízení samostatného československého státu a ve sbírce vyšel pod č. 11/1918. Tento zákon je znám jako recepční norma, protože zakotvuje recepci dosavadního rakouského práva. Recepční norma je základem vzniku Československé

⁴³ MALÝ: *České právo v minulosti...*, s. 264.

⁴⁴ KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin: Země České Koruny*. 5. vydání. Praha: Pražská akciová společnost, 1935, s. 258.

republiky, která vychází po formální stránce ze státní diskontuity. Diskontuitní je zde považován z pohledu zdroje moci právní řád československé republiky s rakousko-uherským právním řádem. Rakousko-uherský právní řád vychází z monarchického vedení státu. Oproti tomu československý právní řád vychází z demokratického a republikového právního řádu, který je založen na rovnosti lidí, svobodě a suverenitě lidu. Oproti tomu recepční norma v oblasti práva zakotvila materiálně právní kontinuitu. Kde veškeré říšské zákony se přebírají do právního řádu Československé republiky a nepřebírají se jen ty, které odporují principům demokracie a rovnosti lidí.⁴⁵ Tento zákon byl revolučním diskontinuitním aktem. Nebyl to akt deklarativní, ale akt konstitutivní, kde jeho diskontinuita byla i diskontinuitou ideovou s Rakousko-Uherskem.⁴⁶

Tento zákon přijal Národní výbor, který vznikl z voleb do rakouské Říšské rady.

Nový Československý stát se tedy nestal sukcesorem Rakouska, který by převzal závazky tohoto státu dřívějšího. K tomuto převzetí by bylo třeba vnitrostátní ustanovení.

4.2 Prozatímní ústava

Zákon č. 37/1918, upravuje prozatímní ústavu. Byl vydán 14. 11. 1918 a podepsali ho Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný, Antonín Švehla a Vavro Šrobár. Jde o zákon, kterým upravili českoslovenští politikové alespoň prozatímně poměry v nově vznikající společnosti. Tato ústava měla 21 paragrafů a dělila se do 4 oddílů, ale ani jeden oddíl neupravoval občanská a lidská práva.

Prozatímní ústavou byl Národní výbor nahrazen Národním shromážděním, které reprezentovalo zákonodárnou moc a moc výkonnou, která byla reprezentována prezidentem republiky a vládou.⁴⁷

Právo národnostních menšin a s tím související právo jazykové bylo zakotveno v zákoně č. 142/1867 o právech občanů. Ale jeho nový výklad založilo usnesení pléna Nejvyššího správního soudu z roku 1919, kde ho vyložil na základě nových poměrů v Československé republice.⁴⁸

Byla zakotvena rovnost, jejímž základem se stal zákon č. 61/1918 ze dne 10. 12. 1918, kterým se zrušily šlechtictví, řády a tituly. Šlechta tak nemohla užívat své šlechtické označení. Šlo o vyjádření demokraticko-republikánského principu rovnosti, kdy šlechta se cítila

---

⁴⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda II. Díl*. Praha: Linde, 2001, s. 20.

⁴⁶ GRÓNSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. 1914-1945*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, s. 40.

⁴⁷ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 83-84.

⁴⁸ PAVLÍČEK: *Ústavní právo a státověda...*, s. 25.

poškozená a nepodílela se na boji o samostatný stát.⁴⁹

Tento zákon byl určitě pro obyčejné lidi velmi významný, byla již plně zakotvena rovnost lidí ve společnosti. V Rakousku-Uhersku byla v katalogu o právech občanů sice také zakotvena rovnost, ale pouze rovnost lidí před zákonem.

---

⁴⁹ PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky, 1. Český stát a Němci*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 148.

5 Ústava z roku 1920 a její charakteristika

5.1 Ústava z roku 1920

Ústava a uvozovací zákon nabyli účinnosti 6. 3. 1920. Velmi důležitý byl čl. 9 uvozovacího zákona. Bylo v něm stanoveno, že v den vstupu v účinnost ústavy pozbývají platnosti všechny dřívější ústavní zákony a ustanovení odporující ústavě a republikánské formě státu.⁵⁰

Ústava z roku 1920 se skládá z 6 hlav, které obsahují dohromady 134 paragrafů. Tato ústava je uvedena uvozovacím zákonem, jehož některé články se staly součástí této ústavy. Tato ústava je označena jako ústavní listina, nikoliv jako zákon. To však nemá vliv na její závaznost.

V **preambuli** nalezneme společenské a národnostní cíle ústavy. Hlavní inspirací preambule se stala americká ústava. Preambule byla považována za slavnostní politické prohlášení, které nemělo právní význam. Tento význam měl až uvozovací zákon a ústavní listina.⁵¹

Uvozovací zákon tvoří deset článků, které jsou významné pro ústavně „technické“ řešení důležitých institutů a pro zakotvení Ústavního soudu. Lze tento zákon považovat i jako přechodné nebo závěrečné ustanovení. Je zde zavedena hierarchie právních norem pro československý právní řád. Základem je, že platnost právních aktů nižší právní síly závisí na souladu s akty vyšší právní síly. Článkem VII. uvozovacího zákona jsou některé články tohoto zákony prohlášeny za ústavní zákony, které jsou součástí ústavy.⁵²

Součástí ústavy jsou podle článku VII. ustanovení článku I., II., III., odst. 1 a VI. uvozovacího zákona a prováděcí zákony předpokládané v ústavě, pokud tak ústava stanoví. Tak se stal součástí ústavy zákon, na který odkazuje § 129. Tento zákon určuje zásady jazykového práva. Součástí ústavy je určitě i článek VII., i když to o sobě neuvádí.

Hlavu první tvoří **„Všeobecná ustanovení“**, kde jsou zakotveny základní principy státu. Uvádí, že lid je zdrojem veškeré moci, Československo je demokratická republika, uvádí hlavní město Prahu, státní občanství a že součást našeho území je Podkarpatská Rus. Jde o slavnostní prohlášení, které nemá také jako preambule právní význam. Je zde zakotvení slova lid, které se neshoduje s preambulí, kde je slovo národ.⁵³

Hlavu druhou tvoří **„Moc zákonodárná“**, kde tuto moc má vykonávat Národní

---

⁵⁰ MALÝ: *Dějiny českého a československého práva...*, s. 282.

⁵¹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 88-89.

⁵² ZIMEK: *Ústavnost a Český ústavní vývoj...*, s. 70-71.

⁵³ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 88-90.

shromáždění skládající se z poslanecké sněmovny a senátu.

Hlava třetí je označena jako „**Moc vládní a výkonná**“, kde je upraveno dosazení prezidenta do funkce a jeho činnost, upravena činnost vlády a její jmenování. Dále je zde upraveno postavení ministerstva a správních úřadů.

Hlavu čtvrtou tvoří „**Moc soudní**“, která obsahuje zásady nezávislosti soudců. Byl zřízen ústavní soud, který by dozíral nad dodržováním ústavnosti, ale tento soud byl nečinný a málo praktický, tak po uplynutí prvního funkčního období nebyl dále vůbec znovu sestavován.⁵⁴

Hlavu pátou tvoří „**Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské**“

Hlavu šestou tvoří „**Ochrana menšin národních, náboženských a rasových**“

Pro lidská práva je významný § 1 odst. 2: „Ústavní listina určuje, kterými orgány svrchovaný lid si dává zákony, uvádí je ve skutek a nalézá právo. Ona také vytyčuje meze, jichž tyto orgány nesmějí překročit, aby se nedotkly ústavně zaručených svobod občanských.“

Pokud ústava mluví o mezích, které tyto orgány nesmí překročit, pak nemá na mysli všechny ústavně zaručené práva obsažené v hlavě páté, např. § 126, ale tímto ustanovením stanovuje význam těch nejdůležitějších svobod. Nejdůležitější svobody jsou ty, které jsou bezprostředně závazné a od nichž se nesmí odchýlit ani zákonodárce, ani moc výkonná a ani moc soudcovská. Všechna práva však nejsou utvořena tak, aby jimi byly omezeny všechny tři moci ve státě. Některé svobody jsou omezeny zákonem, např. § 110, některé jsou podřazeny jen pod zákonodárce, např. § 126 a jiné se vztahují jak na zákonodárce, tak i na moc výkonnou, např. § 119. Oproti tomu § 114 váže všechny tři moci. Proto musíme u každého ustanovení hlavy páté zjišťovat, do jaké míry platí pro každé ustanovení pravidlo zakotvené v § 1 odst. 2.⁵⁵

Ústava upravila mnoho slavnostních prohlášení. Šlo např. o preambuli, § 1, § 2, § 86, § 106. Tyto povšechné zásady je dobré vykládat restriktivně, např. § 106 by se měl vyložit tak, že výsady pohlaví jsou míněny výsady politického charakteru.⁵⁶

5.2 Všeobecná práva občanů v ústavě z roku 1920

Hlava pátá ústavy z roku 1920 obsahuje práva a svobody občanské. Jsou hodně podobné dnešní listině, neboť i dnes máme svobodný právní řád založený na demokracii, svobodě a suverenitě lidu. Hlavním inspiračním zdrojem pro tuto hlavu se stala prosincová

⁵⁴ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 101.

⁵⁵ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 48-49.

⁵⁶ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 91.

ústava. Proto je moje práce zaměřená na komparaci práv v těchto listinách.

§ 106 odst. 1 hovoří o rovnosti: „Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají. § 106 odst. 2.: Všichni obyvatelé Republiky československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchyly od této zásady jsou přípustné, jen pokud právo mezinárodní dovoluje. § 106 odst. 3: Tituly smějí býti udílány, jen pokud označují úřad nebo povolání. Toto ustanovení se netýká akademických hodností.”

Zásada vyslovená v odst. 1 je formulovaná jen obecně, k jejímu provedení je třeba zvláštních zákonů. Je to třeba, aby nenastala rovnost i v takových oblastech, kde by to nebylo vhodné, jde např. o rovnost pohlaví.⁵⁷

Ohledně § 106 odst. 1 byly rozepře v Ústavodárném výboru. Poslanec Weyr neúspěšně navrhol, aby se slovo pohlaví zrušilo, protože nechtěl, aby se tímto paragrafem rušil občanský zákoník. V době vzniku ústavy z roku 1920 měli muži mnoho privilegií oproti ženám, takže pokud by v ústavě bylo znění „výsady pohlaví se neuznávají”, pak by občanské právo bylo v rozporu s ústavou a bylo by třeba zrušit některé jeho ustanovení. Weyr říkal: „Nedovedu si představit manželství, kdyby již zákon v něm uzákoňoval anarchii, ke které i přesto dochází. Kde je společenství dvou lidí, musí někdo z nich rozhodovat, nemůžou hlasovat, poněvadž jsou jen dva.”⁵⁸

Pražák se netajil výrokem „praktická cena podobných předpisů zůstane velice pochybná“. Tento výrok se dá podle Weyra vztahovat i na § 106.⁵⁹

Odst. 2 vyslovuje zásadní rovnost mezi státními občany a cizinci.⁶⁰ Princip rovnosti je obsažen v § 106 a v § 128. § 106 začíná oproti cizím ústavám zvláště, protože nezačíná frází „rovnost před zákonem...“, ale obsahuje ustanovení, které v cizích ústavách pokračuje až jako další věty za základní frází již zmiňovanou. Ústava z roku 1920 má zakotvené všeobecné ustanovení o rovnosti jinde. Jedná se o § 128 odst. 1 hlavy šesté „Všichni státní občané Republiky československé jsou si před zákonem plně rovni“, tato formulace patří do § 106.⁶¹

Podle Weyra stanovuje odst. 2 zásady. První je rovnost všech obyvatelů před zákonem. Tato zásada je obsažena ve znění „plné a naprosté ochrany života a svobody“. Druhou zásadou je zrovnoprávnění cizinců se státními občany. Tato druhá zásada se nám objevuje

---

⁵⁷ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 280.

⁵⁸ BROKLOVÁ, Eva. *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČAV, 1992, s. 49.

⁵⁹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 280.

⁶⁰ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 22-23.

⁶¹ Tamtéž, s. 64-65.

v Saint-Germainské smlouvě.⁶²

Poslední věta odst. 2 má zvláštní význam v tom, že se zde podle Weyra vyžaduje normotvorba nějaké mezistátní organizace, která však zatím vytvořena není, proto tato věta není moc praktická. Neexistuje žádný orgán mezistátní, který by měl dané úchylnky těchto dvou právních řádů zkoumat a posuzovat. Nelze pokládat za toto mezinárodní právo jen smlouvy a úmluvy, které státy mezi sebou partikulárně uzavírají.

Toto ustanovení zakotvilo zrovnoprávnění cizinců se státními občany a došlo k vyjádření nadřazenosti mezinárodního práva nad právem vnitrostátním, které se může odchýlit od zásady ochrany života a svobody jedince jen, když to mezinárodní právo dovoluje.⁶³

Poslední odst. 3 navázal na zákon č. 61/1918, kterým se zrušily šlechtické řády a tituly. Tímto třetím odstavcem se dostala zásada v něm uvedená na ústavní úroveň.⁶⁴ Tento zákon byl změněn zákonem z roku 1920, který již nebyl *lex imperfecta* jako zákon z roku 1918, ale stanovil soudní trestní sankce pro osoby, které úmyslně užívají šlechtických titulů a řádů.⁶⁵

Také František Rieger souhlasí se zrušením šlechtických titulů jako politická privilegia, která jim náležela jen z důvodu příslušnosti k nějakému rodu. Chtěl, aby byla nastolena rovnost v právech a povinnostech.⁶⁶

Podle Weyra se již z § 106 odst. 1 dá vyjít ze zákazu existence šlechtického stavu. Takže pro zakázání šlechtictví stačí odst. 1.⁶⁷

Tituly, které směly být udíleny byly např. titul doktorský, inženýrský, stavební rada atd. Z těchto titulů nesměly vyplývat žádné výhody, šlo jen o označení vyznamenání.⁶⁸

Pokud se porozhlédnu na tuto problematiku z jiného úhlu, pak zákon říká: „Bývalí šlechtici nesmějí užívat svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem značící šlechtictví“. Emanuel Rádl je toho názoru, že toto uzákonění bylo přehmatem. Rozlišuje mezi získáním zvláštních práv ze šlechtického titulu a mezi užíváním šlechtického titulu. Stát by se neměl nijak dotýkat jména osob. Šlechtici by tak měli mít zachované právo užívat šlechtický titul, ale neměli by mít z toho žádné zvláštní práva.⁶⁹

Tento odstavec můžeme vykládat jako speciální aplikace zásady rovnosti. Není však

---

⁶² WEYR, František. *Soustava československého práva státního, svazek 7*. Brno: Barvič a Novotný, 1921, s. 280.

⁶³ ZIMEK: *Ústavnost a český ústavní vývoj...*, s. 78-79.

⁶⁴ KOHOUT, Martin. Ústavě z roku 1920 by letos bylo devadesát let II.. *Právo*, 2010, roč. 3, č. 3, s. 54.

⁶⁵ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 281-282.

⁶⁶ ADAMOVÁ: *Občanská práva a svobody...*, s. 422.

⁶⁷ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 281.

⁶⁸ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 251.

⁶⁹ RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. 2. vydání. Praha: Melantrich, 1993, s. 145.

jediným důsledkem rovnosti před zákonem. Nelze totiž tvrdit, že ponecháním titulů, které neoznačují úřad nebo povolání, by došlo k porušení zásady rovnosti.⁷⁰

Dalším ustanovením, které je upraveno hned pod principem rovnosti je část, která je zaměřená na svobodu osobní a majetkovou. § 107 odst. 1: „Svoboda osobní se zaručuje. Podrobnosti upravuje zákon jako součást této ústavní listiny. § 107 odst. 2: Omezení nebo odnětí svobody je možné jen na základě zákona. Rovněž jen na základě zákona může veřejná moc od občana požadovati osobních výkonů.“

§ 107 je vykládán tak, že se zde chrání svoboda osobní před veřejnou mocí, oproti tomu ochrana svobody obsažená v § 106 byla ochranou i před omezením svobody soukromými osobami.⁷¹

Weyr prohlašuje, že svobodou osobní se rozumí i právní schopnost (právní osobnost).

Další paragraf upravuje svobodu usazování. Jde o § 108 odst. 1: „Každý státní občan československý může se usazovati na kterémkoli místě Československé republiky, nabývati tam nemovitostí a vykonávati výdělkovou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení. § 108 odst. 2: Omezení tohoto práva je možné jen v zájmu veřejném na základě zákona.“

Toto právo upravuje jednak svobodu vůči moci výkonné v odst. 2 a jednak stanovuje rovnost mezi lidmi v tomto právu, kde nemůžeme z tohoto práva žádnou skupinu lidí vyloučit.⁷²

Poslanec Dědic navrhoval, aby se do ústavy vložilo omezení pro nabývání nemovitostí i pro cizince, protože poslední dobou cizinci začínají kupovat více a více nemovitosti na území ČSR. Šlo by tak o ochranu občanů a ekonomiky v Československu.⁷³

§ 108 začíná slovy „každý státní občan československý“. Mohlo by se zdát z jazykového výkladu, že se toto právo vztahuje jen na občany, ale není tomu tak. Existuje totiž ještě § 106 odst. 2, díky kterému náleží toto právo i obyvatelům Československé republiky, i když nejsou občané. Proto musíme vykládat § 108 v souvislosti s § 106, abychom mohli určit, na koho se vztahuje.⁷⁴

§ 109 se vztahuje k nedotknutelnosti vlastnictví. V odst. 1: „Soukromé vlastnictví lze omeziti jen zákonem. § 109 odst. 2: Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá.“ Odst. 2 upravuje

---

⁷⁰ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 69.

⁷¹ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 100.

⁷² WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 283-285.

⁷³ BROKLOVÁ: *První československá ústava...*, s. 52.

⁷⁴ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 23.

možnost vyvlastnění. Není třeba náhrady, pokud to stanoví obyčejný zákon. To bylo důležité pro řešení a urychlení pozemkových reforem. Weyr se však domnívá, že by ani bez této právní normy nebylo třeba ústavního zákona, protože soukromé vlastnictví není vůbec chráněno ústavním zákonem.⁷⁵

Další paragraf obsahuje právo na vystěhování se. Jde o § 110: „Právo vystěhovat se do ciziny může být omezoáno jen zákonem.“ Právo na vystěhování se je právo občanů státu se kamkoliv vystěhovat, nabýt jakékoliv statky a vykonávat tam jakoukoliv živnost. Toto právo bylo dané do ústavy z důvodu dřívějšího omezení vystěhování se, protože vrchnost měla právo vůči poddaným, aby jim to zakázala.⁷⁶

Podle Weyra a i já bych s tím souhlasila, by měl být § 110 upraven již za § 108, který upravuje právo na svobodu usazování uvnitř státu a tento článek upravuje právo na vystěhování.⁷⁷

Stejně jako prosincová ústava, upravuje i ústava z roku 1920 svobodu domovní. Je obsažena v § 112 odst. 1: „Svoboda domovní je neporušitelná. § 112 odst. 2: „Podrobnosti upravuje zákon jako součást této ústavní listiny.“ Zákonem, kterým byla upravena tato svoboda, byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. Výjimky z této svobody jsou upraveny v zákoně č. 300/1920 o mimořádných opatřeních, tyto výjimky se týkaly domovní prohlídky a byly připuštěny jen za mimořádných okolností.⁷⁸

V § 113 se objevuje právo shromažďovací, spolkové a tiskové. § 113 odst. 1: „Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovat a tvořit spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacího a shromažďovacího upravují zákony. § 113 odst. 2: Spolek může být rozpuštěn, jen když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád. § 113 odst. 3: Zákonem mohou se zavést omezení zvláště pro shromáždění na místech sloužících veřejné dopravě, pro zakládání spolků výdělečných a pro účast cizinců v politických spolcích. Tímto způsobem může se stanovit, jakým omezením podléhají zásady předcházejících odstavců za války nebo tehdy, vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.“ A na tento paragraf navazuje § 114 odst. 1: „Právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních a hospodářských poměrů se zaručuje. § 114 odst. 2: Všelijaké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány.“ Tiskové právo je upraveno ještě v § 117:

⁷⁵ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 229.

⁷⁶ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 111

⁷⁷ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 286.

⁷⁸ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 101.

„Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod.“

Shromáždění je sejití se několika lidí na určitém místě, kteří se schází za účelem předem vymezeným. Tento účel není jako u spolků stálý, ale je pomíjějící.⁷⁹ Takto bylo vymezen rozdíl mezi shromážděním a spolky. Spolky jsou stálé a shromáždění jsou určeny jen na jeden den na jeden problém.

Tento článek odkazuje výkon spolčovacího práva na zákon č. 134/1867 ř. z. o spolčovacím právu a na zákon č. 135/1867 ř. z. o shromažďovacím právu.

Politický život byl v praxi v té době docela bohatý a to i přes různá omezení daná vládnoucí mocí.⁸⁰

Tiskové právo je upraveno v § 113 a v § 117: „Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod.“

Z fráze „svoboda tisku je zabezpečena“ však neplyne, že by byla zajištěna absolutní svoboda tisku, ale vše vyplyne až z bližšího výkladu tohoto pojmu. Dalo by se však vyvodit, že by povšechný zákaz svobodného tisku byl protiústavní.⁸¹

Nalezneme zde i právo petiční. § 115 toto právo řeší: „Právo petiční přísluší každému, právnickým osobám a sdružením jen v mezích jejich působnosti.“ Důvodová zpráva k části XII. Jednacího řádu hovoří o tom, že občan peticí předkládá parlamentu veřejné stížnosti, snaží se domoci práva a změn v zákonodárství a správě. Listina neobsahuje odkaz na žádný zákon, proto se mohla petice týkat jakékoli záležitosti a to i soukromého zájmu.⁸²

§ 116 odst. 1 se věnuje listovnímu tajemství: „Listovní tajemství je zaručeno. § 116 odst. 2: Podrobnosti upravuje zákon.“ Zákon, na který odkazuje ústava, byl také součástí ústavy, i když to ústava z roku 1920 nezmiňuje. Jde totiž o stejný zákon, který upravuje svobodu osobní a domovní. Tímto zákonem byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního a další zákon č. 42/1870 pro ochranu tajnosti dopisů a písemností.⁸³

Ústava nezapomíná na svobodu učení, svědomí a projevu mínění, která je upravena v § 117. Odstavec 1: „Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod. § 117 odst. 2: Totéž platí o právnických osobách v mezích jejich působnosti. § 117 odst. 3: Výkon tohoto práva nesmí nikomu být na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.“ § 117 odst. 3 považuje Weyr za zásadu, která se těžko

⁷⁹ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 101.

⁸⁰ ADAMOVIČ: *Občanská práva a svobody...*, s. 426.

⁸¹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 260.

⁸² WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 164.

⁸³ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 102.

uskutečňuje. Soukromý zaměstnavatel může vůči svému zaměstnanci uplatňovat různé sankce, pokud učinil zaměstnanec projev, který je např. v rozporu se zájmy zaměstnavatele.

§ 117 se nedotýká cenzury.⁸⁴

Další paragraf se týká svobody na vědecké bádání. § 118: „Vědecké bádání a hlásání jeho výsledků, jakož i umění jest svobodné, pokud neporušuje trestního zákona“.

Hoetzl vyslovuje myšlenku, že není toto právo pouhým monologem zákonodárcovým, ale má toto ustanovení i bez prováděcích zákonů praktický význam, např. ministr školství by mohl konkrétním aktem omezovat vysokoškolského učitele v jeho vědecké svobodě, pak může tento učitel stěžovat si proti tomuto aktu k nejvyššímu správnímu soudu a odvolat se pouze na znění § 118.⁸⁵

§ 118 je ustanovení, které upravuje bezprostředně působící právní normy a je závazné pro všechny státní orgány a zakládá veřejná subjektivní práva. Tento paragraf obsahuje jediné omezení, pokud svoboda „porušuje trestní zákon“. Ustanovení neříká, že by zákon mohl stanovit podmínky výkonu této svobody. Oproti tomu v § 107, 108 odst. 2, 110 a 111 je zmíněn zákon a z toho vyplývá, že podmínky a omezení určuje zákon. Nelze tedy tato práva omezit nařízením. § 118 nevyjadřuje vůbec možnost omezení této svobody zákonem, ale stanovuje krajní mezi, která může tuto svobodu omezit.⁸⁶

V této ústavě nalezneme také svobodu vyučování v § 119: „Veřejné vyučování bude zařízeno tak, aby neodporovalo výsledkům vědeckého bádání.“ A v § 120 odst. 1: „Zřizovati soukromé vyučovací a vychovávací ústavy je dovoleno jen v mezích zákonů. V § 120 odst. 2: Státní správě přísluší vrchní vedení a dozor na veškeré vyučování a vychovávání.“ Podle prof. Weyra a prof. Neubauera mělo toto ustanovení § 119 vyloučit z veřejného vyučování vliv církví.⁸⁷

Tato fráze uvedená v § 119 nemá žádný praktický význam. Možná by se dal použít příklad, pokud by někdo úmyslně zařizoval veřejné vyučování proti výsledkům vědeckého bádání. Ale pokud se zamyslíme nad tímto příkladem, pak ten, kdo bude učit proti vědeckému bádání bude zase přesvědčen, že jeho učení neodporuje vědeckému bádání.⁸⁸

František Palacký považuje vzdělávání národů a národností jako přikázání a zákon mravní, které se nedá ničím derogovat, ani žádnou právní normou.⁸⁹

V dalším ustanovení nalezneme svobodu vyznání. Jde o § 121: „Svoboda svědomí

---

⁸⁴ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 271.

⁸⁵ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 50.

⁸⁶ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 53-54.

⁸⁷ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 103.

⁸⁸ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 272.

⁸⁹ ADAMOVIČ: *Občanská práva a svobody...*, s. 422.

a vyznání je zaručena.” § 122: „Všichni obyvatelé Republiky československé mají v stejných mezích jako státní občané Republiky československé právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy.” § 123: „Nikdo nesmí býti ani přímo ani nepřímo nucen k účasti na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské.” § 124: „Všechna náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna.” § 125: „Vykonávati určité náboženské úkony může býti zakázáno, odporují-li veřejnému pořádku nebo veřejné mravnosti.” Původně vládní osnova ústavy obsahovala v § 121 větu: „Mezi státem a církví budiž zaveden stav odluky.“ Nad touto větou se v ústavním výboru strhla velká rozprava, která však byla ukončena tím, že tato věta byla škrtnuta a nahrazena větou, která je dosti zbytečná. Protože je jasné, že se státní moci dost vymyká „svědomí“ a „vyznání“.

§ 122 byl přejat ze Saint-Germainské smlouvy a vztahuje se jak na cizince, tak na státní občany. § 122 souvisí úzce s § 125, kde by byl § 122 bez § 125 *lex imperfecta* pro právní postavení státu.

Novinkou ústavy se stala ochrana rodiny, která je obsažená v § 126: „Rodina, manželství a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů.”

Toto ustanovení bylo inspirováno výmarskou ústavou Německé říše, ale u nás nemá žádného právního významu. Zákonodárce zde vyslovil jen svou myšlenku, že rodina, manželství a mateřství jsou instituty zvlášť důležité.⁹⁰

Toto právo je považováno za náznak sociálních práv, která se vyskytovala až v pozdějších ústavách.⁹¹

Poslední paragraf se týkal branné povinnosti, jde o § 127 odst. 1: „Každý způsobilý státní občan Republiky československé je povinen podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy k obraně státu. V § 127 odst. 2: Podrobnosti upravuje zákon.”

Tímto ustanovením se chrání právo státu na to, aby občané byli povinni vykonat úkony ve prospěch státu. Toto právo však vyžaduje přijetí prováděcího zákona, protože jinak by bylo jen akademickou frází. Tento paragraf zabraňuje zákonodárci zrušení této povinnosti nebo její omezení.

Branný zákon stanovuje více povinností než ústava. Toto rozšíření povinností není protiústavní, protože ústava stanovuje jen minimální hranice.

Této povinnosti podléhají jen občané republiky a ti, kteří bydlí na území republiky

---

⁹⁰ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 274-275.

⁹¹ ADAMOVIČ: *Ústava z roku 1920...*, s. 32.

a neprokáží jinou příslušnost. Toto ustanovení se nevztahuje na cizince.⁹²

Zákon, který má upravovat tyto podrobnosti byl zákon č. 193/1920 branný zákon republiky Československé. Zde šlo o jedinou povinnost občana.⁹³

Toto ustanovení vychází z principu rovnosti a nelze jej brát jako výjimku z ustanovení § 106 odst. 1.⁹⁴

---

⁹² WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 276-277.

⁹³ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 104.

⁹⁴ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 73.

6 Srovnání základních práv v prosincové ústavě a v ústavě z roku 1920

Rovnost nalezneme v ústavě z roku 1920 v § 106 a v prosincové ústavě v čl. 2 a 7.

Krejčí vyslovuje myšlenku nad odst. 1 § 106 ústavy z roku 1920, že jde o ustanovení, které by mnozí lidé mohli vidět jako zbytečné, jelikož se dá podřadit obecně pod rovnost před zákonem. Ale realita je jiná a tvůrci ústavy z roku 1920 znají historii českých zemí, kde se i přes znění čl. 2 prosincové ústavy, zachovaly šlechtické řády a tituly.⁹⁵

Proti tomu Weyr nevěří všemu, co je v ústavní z roku 1920 napsané. Příkladem je tento první odstavec § 106 ústavy z roku 1920, neboť pokud vezmeme v úvahu pohlaví, pak se výsady ještě užívají. Příkladem je § 91 občanského zákoníku, kde je výsada mužského pohlaví oproti ženskému, trestní zákon § 96, § 94 živnostenského řádu a branný zákon, kde je výsada ženského pohlaví oproti mužskému pohlaví. Toto ustanovení považuje za tvrzení nikoliv za právní normu. Kdyby byla normou, pak by zrušila všechny dřívější zákony, které by jí odporovaly. Weyr uvažuje ještě nad možností, že by tato norma byla považována za *lex generalis* a neměla by derogující moc k zákonům dřívějším *lex specialis*.⁹⁶

Reakcí na tento paragraf byla nová interpretace starých předpisů občanského zákoníku. Vztah § 106 ústavy z roku 1920 a ustanovení § 91 občanského zákoníku, kde muž je hlavou rodiny a § 92, kde žena má být poslušna svému muži, se musel řešit nově. Bylo třeba chápat právní řád jako celek, kde přednost má vždy ústava.⁹⁷

Podle mého názoru bylo třeba trochu více rozvést rovnost lidí v ústavě z roku 1920. Čl. 2 prosincové ústavy je nastaven tak, aby se uznávalo šlechtictví a nebylo porušením zásady rovnosti lidí před zákonem. § 106 zakotvuje rovnost, která je v dnešním svobodném, právním a demokratickém státě samozřejmostí, ale dříve tomu tak nebylo. Nasvědčuje to existence šlechtictví v Rakousku a z toho plynoucích výhod. Československá republika se již vydala jinou cestou k chápání rovnosti.

Poslední věta odst. 2 § 106 ústavy z roku 1920 je ukazatelem toho, že se státy rozhodly vytvářet mezi sebou mezinárodní smlouvy a mezinárodní organizace, které po první světové válce měly zavést na světě dlouhodobý mír. Státy dospěly až k tomu, že mezinárodní právo může stanovit úchylnky v zásadách, které jsou vymezeny v ústavách států.

Svoboda osobní je v ústavě z roku 1920 upravena v § 107 a v prosincové ústavě v čl. 8.

⁹⁵ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 67.

⁹⁶ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 90.

⁹⁷ PAVLÍČEK, Václav, HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a ústavní řád České republiky, svazek I.: Ústava České republiky*. Praha: Linde, 1994, s. 18.

Zákon, který upravuje osobní svobodu, na kterou odkazuje ústava z roku 1920 v § 107, byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. Tento zákon však pochází již z Rakouska z roku 1862. Obě ustanovení v ústavách tento zákon prohlašovaly jako součást ústavní listiny.

Zákon z roku 1920 vyslovuje zásadu, že nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným, a řízením podle zákona upraveným. Tato zásada vychází z dřívější praxe, kdy státní orgány nedodržovaly právní řád.

Zatčen může být někdo jen na písemný a odůvodněný příkaz soudce, který musí být dodán při zatčení a nebo dodatečně do 24 hodin, pokud se nejedná o zatčení při činu. Nikdo nesmí být držen ve vazbě déle než 24 hodin. Do vazby lze vzít jen ze zákonných důvodů a do 48 hodin musí být propuštěn, nebo odevzdán úřadu.⁹⁸

Zákon uvedený k prosincové ústavě obsahuje také možnost zatčení na základě písemného a odůvodněného soudcovského rozkazu, který se musí doručit do 24 hodin. Orgány mohou v zákonem stanovených případech zatknout osobu, ale do 48 hodin ji musí propustit nebo odevzdat úřadu.⁹⁹

Ústava z roku 1920 byla moderní, ale měla i jisté nedostatky, které se k modernímu, demokratickému a republikánskému státu nehodily. Ústava např. hovoří o omezení a odnětí svobody, které lze provést jen na základě zákona. Jenže tyto zákony nebyly nově vydány k této ústavě, ale byly to zákony pocházející ještě z Rakouska-Uherska. Šlo např. o výpraskový patent z roku 1854, který nešetřil zásahem do osobní svobody.¹⁰⁰

Zákon z roku 1862 se nevztahuje na ochranu osob, které jsou bezprávně bez jejich souhlasu přijaty do zdravotnického úřadu. Na tento případ se vztahuje jen ministerské nařízení. Čl. 8 prosincové ústavy se tedy na tento případ nevztahuje, proto nejde o ochranu osobní svobody.¹⁰¹

Na toto právo se vztahuje čl. 20 prosincové ústavy o dočasné suspenzi práv.

Paragraf 107 ústavy z roku 1920 je více rozvinutý než čl. 8 prosincové ústavy. Obsahuje navíc, že omezení nebo odnětí svobody je možné jen na základě zákona a také na základě zákona může veřejná moc požadovat od občana osobní výkony. Jde o větší ochranu osobní svobody jednotlivce na ústavní úrovni než v prosincové ústavě. Důvodem byla přeměna z monarchie na republiku, kde by se osobní svoboda jednotlivce měla více chránit.

⁹⁸ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 283-284.

⁹⁹ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 115-116.

¹⁰⁰ KOHOUT: *Ústavě z roku 1920...*, s. 54.

¹⁰¹ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 118-119.

Československo bylo založeno s vidinou demokratického státu, proto zde byla osobní svoboda více chráněna. § 107 odst. 1 je však ovlivněný prosincovou ústavou v čl. 8.

Právo usazovat se, nabývat nemovitosti a vykonávat výdělkovou činnost je upraveno v ústavě z roku 1920 v § 108 a v prosincové ústavě v čl. 4 odst. 1, 6, 18.

Podle Weyra byla tato svoboda vložena do ústavy z roku 1920 z hlediska historického, např. omezení, které vznikaly díky poměrům vrchnostenským.¹⁰²

§ 108 odst. 2 ústavy z roku 1920 obsahuje omezení usazování oproti prosincové ústavě. Lze toto právo omezit „v zájmu veřejném na základě zákona“. V Prosincové ústavě však žádné omezení tohoto práva nenalezneme. Pro nabývání nemovitostí, výkon živnosti a právo pobytu a bydlení na území Československé republiky bylo třeba jen splnění zákonných podmínek. Nebylo dané žádné omezení.

Zde nalezneme velkou propojenost těchto dvou listin, jde o docela velmi podobné ustanovení § 108 ústavy z roku 1920 s čl. 4 a čl. 6 prosincové ústavy. Jen omezení pro toto právo je stanoveno v ústavě z roku 1920. Čl. 18 prosincové ústavy nemá ekvivalent v ústavě z roku 1920, myslím si, že by to bylo asi zbytečné, protože je Československá republika demokratickým státem, kde by právo zvolit si povolání a vzdělání nemělo být omezeno ničím.

Ochrana vlastnictví je upravena v § 109 ústavy z roku 1920 a v prosincové ústavě je upravena v čl. 5.

Ústava z roku 1920 se tak omezuje jen na formulaci omezitelnosti soukromého vlastnictví zákonem, přičemž není již dále stanoveno, že vlastnictví je nedotknutelné, jak to bylo stanoveno již v prosincové ústavě. Další kritikou ustanovení upravující toto právo bylo, že lze vyvlastnit bez náhrady v případech stanovených zákonem. Podle důvodové zprávy je zde toto ustanovení vloženo pro možné budoucí zásahy do regulací řek a elektrifikaci.¹⁰³

Soukromé vlastnictví v ústavě z roku 1920 lze omezit nebo zrušit jen zákonem. Jde o zvláštní formulaci, kdy je možné tedy jen zákonem zavést kolektivistický řád hospodářský. Pokud by chtěla ústava z roku 1920 zajistit dostatečnou ochranu soukromého vlastnictví před přeměnou ke komunistickému vlastnictví, pak by stanovila, že omezení nebo zrušení soukromého vlastnictví je možné jen ústavním zákonem.

Weyr zastává ten názor, že soukromé vlastnictví lze jen omezit zákonem, pokud by se zrušovalo, pak by bylo třeba ústavní zákon. Pro omezení soukromého vlastnictví není třeba jen zákonů, které upravují vyvlastnění. To by pak vyslovovala to stejné, co odst. 2. Pro

---

¹⁰² WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 285.

¹⁰³ KOHOUT: *Ústavě z roku 1920...*, s. 56.

impropriaci by bylo třeba také zákonné formy.¹⁰⁴

Toto právo je přísněji formulované v prosincové ústavě než v ústavě z roku 1920. Je to zvláštní, protože ústava z roku 1920 je dokument pozdější a měl by být propracovanější a dokonalejší. Ale neobsahuje tvrzení, že je majetek nedotknutelný, to si myslím, že by měla ústavní listina z roku 1920 obsahovat.

Prosincová ústava nestanovuje, že by se mělo vyvlastňování dít za náhradu. Náhrada je zmíněna v ústavě z roku 1920, ale lze zákonem stanovit, kde jí není třeba. Myslím si, že vyvlastnění za náhradu je pro demokratickou republiku důležité, aby stát jen tak neokrádal lidi. Ale i přesto bylo třeba zakotvení zásady, že zákon může stanovit vyvlastnění i bez náhrady. To se uplatnilo při pozemkových reformách a myslím si, že to souvisí i s institutem zrušení šlechtictví. Kdy šlechta neměla již výsadní práva a pozemek, který se jim zabavoval nemusel být vyplacen. Za Rakouska si myslím, že by se šlechtě nedal moc vyvlastnit majetek.

Pokud jsem na začátku naznačila, že prosincová ústava má lepší úpravu, pak ohledně vyvlastnění to neplatí.

Právo na vystěhování se do ciziny je upraveno v § 110 ústavě z roku 1920 a v čl. 4 odst.3 a 4 odst. 4 prosincové ústavy.

Rozdílem bylo to, že v Československu je právo na vystěhování se do ciziny omezeno jen obyčejným zákonem, ale v Rakousku bylo chráněno ústavním zákonem. Těmito obyčejnými zákony byl zákon č. 53/1927 branný zákon a zákon č. 71/1922 o vystěhovalectví.¹⁰⁵

§ 111 ústavy z roku 1920 se týká jak svobody osobní tak i majetkové. Fráze „jen na základě zákona“ se vztahuje k tomu, že daně a veřejné dávky musí být sice stanoveny zákonem, ale podrobněji mohou být rozvedeny např. v nařízení.

Pokud jde o odst. 2, pak zde je míněn trest ukládaný podle trestního zákona.

V prosincové ústavě podobné ustanovení nenajdeme. Jediným náznakem poplatků je poplatek za vystěhování se do ciziny a to pouze při použití reciprocity.

Právo na vystěhování se do ciziny je omezeno jen brannou povinností, zde vidím v tomto právu odraz monarchie a její ovlivnění absolutismem, kde základem je panovník, kterého má chránit dostatečný počet vojska. Ústava z roku 1920 ponechala úpravu jiným zákonům, které by toto právo mohly omezit. Ústava z roku 1920 tedy předpokládá větší omezení tohoto práva. Možná si chtěla nově vzniklá republika zajistit co nejvíce občanů na svém území, aby veškerá činnost na tomto území fungovala.

---

¹⁰⁴ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 228.

¹⁰⁵ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 255.

Svoboda domovní je upravena v § 112 ústavy z roku 1920 a v prosincové ústavě v čl. 9.

Podle prosincové ústavy byla domovní svoboda provedena zvláštním starším zákonem. Byl jím zákon o ochraně práva domácího z roku 1862 a stal se součástí prosincové ústavy.¹⁰⁶

Zákonem, kterým byla upravena tato svoboda v ústavě z roku 1920, byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. Výjimky z této svobody jsou upraveny v zákoně č. 300/1920 o mimořádných opatřeních, tyto výjimky se týkaly domovní prohlídky a byly připuštěny jen za mimořádných okolností.¹⁰⁷

V prosincové ústavě a v zákoně z roku 1862 tato svoboda vyplývá z individualistického pojetí a nehodí se tím pádem do období ústavy z roku 1920, kdy jsou nejdůležitější názory kolektivistické. Proto bylo dříve častější užívání výjimek z této svobody.¹⁰⁸ Zákon, který provádí ústavu z roku 1920, chrání i individuální svobody proti jednání úřadů. Kdy např. prohlídka bytu nebo jiných místností, které náležejí k domácnosti nebo jsou určené k provozování živnosti a výdělkové činnosti, je připuštěna jen pokud je to zákonem dovoleno a pokud to provádí soud nebo úřad dle zákona příslušný. Pokud jde o místnosti, které jsou domovní svobodou chráněny, tak jsou vymezeny docela široce. Jde o místnosti, kde se bydlí a místnosti, které s takovým obydlím souvisejí.¹⁰⁹

Toto právo je úplně stejné v ústavě z roku 1920 jako právo v prosincové ústavě. Zde můžeme tedy zpozorovat vliv obou ústav na sebe.

V § 113 ústavy z roku 1920 se objevuje **právo shromažďovací a spolkové**. V prosincové ústavě nalezneme toto právo v čl. 12.

Tyto dvě svobody byly upraveny zákony č. 134/1867 ř. z o spolčovacím právu a č. 135/1867 ř. z o shromažďovacím právu. Prosincová ústava i ústava z roku 1920 měly stejné zákony, které tato práva upravovala.

V zákoně z roku 1867 o spolčovacím právu existuje institut rozpuštění spolku z taxativních důvodů. Lze tedy spolek rozpustit, pokud se přiči jeho usnesení trestnímu zákonu nebo pokud si osobuje autoritu v oblasti zákonodárství nebo moci výkonné. Dalším důvodem je, pokud spolek překročil meze působnosti, které vyměřil stanovami nebo pokud nevyhovuje podmínkám, za jakých by po právu mohl existovat. Jako další důvod rozpuštění

---

¹⁰⁶ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 290-291.

¹⁰⁷ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 101.

¹⁰⁸ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 257.

¹⁰⁹ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 292.

mohlo být ještě dobrovolné rozpuštění, kdy bylo třeba to oznámit zemské vládě.¹¹⁰ Pokud porovnáme důvody rozpuštění v prosincové ústavě a v ústavě z roku 1920, pak mi důvody uvedené v ústavě z roku 1920 případnou širěji formulované. Trestní zákon je zde zmíněn u obou dvou ústav, ale veřejný pokoj a řád byl vymezen jen judikaturou a kdykoliv se dají tyto slova různě vyložit. Takže pod tyto dva pojmy se vlezou určitě další důvody včetně důvodů uvedených v prosincové ústavě.

Ustanovení § 113 odst. 2 ústavy z roku 1920 tedy změnil (nahradil) § 24 zákona z roku 1867 o spolcích. Státní orgány však nejsou § 113 odst. 2 proti spolkům více vázané než v případě § 24 zákona z roku 1867 o spolcích. Jedná se spíše o opak, protože znění § 113 odst. 2 je mnohem obecnější a nevíme, co se dá pod tyto pojmy podřadit. Veřejný pokoj a řád byl vymezen judikaturou nejvyššího správního soudu, takže lze pod tyto pojmy podřadit mnohé případy. Všechny případy v § 24 zákona z roku 1867 však lze podřadit pod důvody v § 113 odst. 2.¹¹¹

§ 113 odst. 3 upravuje možnost omezení zakládání výdělečných spolků zákonem a stanoví zákonnou možnost omezení účasti cizinců v politických spolcích. V prosincové ústavě žádná taková možnost omezení zákonem není. Pokud jde o omezení výdělečných spolků zákonem, pak si myslím, že se stát chránil před spolky, které by svou činností a svým majetkem mohly získat velkou moc a tím by se mohly stát vůdčím subjektem ve společnosti a převzít moc. Ve společovací zákoně je hned ve § 2 uvedeno, že se tento zákon nevztahuje na spolky, které mají za hlavní účel zisk. Na tyto spolky se vztahuje jiný zvláštní zákon.

Omezení účasti cizinců v politických spolcích si myslím, že tvoří také ochranu státu před nárůstem cizinců do politiky a převzetím vlivu nad státní moci jiným národem. Ve společovací zákoně platí, že cizinci nemohou být členy politických spolků.

Zákon z roku 1867 rozeznává shromáždění v místnostech, které jsou kryté a shromáždění pod širým nebem. Ústava z roku 1920 však v § 113 odst. 3 se zmiňuje o shromážděních „na místech sloužících veřejné dopravě“. Tento pojem je již z laického pohledu užší než pojem shromáždění „pod širým nebem“. Místo, které slouží veřejné dopravě je vždy „pod širým nebem“, kdežto místo, které je „pod širým nebem“ nemusí vždy sloužit veřejné dopravě. Shromáždovací zákon z roku 1867 měl tedy na mysli jinou právní úpravu než ústava z roku 1920. Proto by se mohlo zdát, že zde nastoupí známá zásada *lex posterior derogat priori*. Tato zásada se zde však neuplatní, protože z § 113 odst. 3 plyne, že omezení má být stanoveno zákonem. Tento zákon je však zde myšlen jako zákon budoucí, takže

---

¹¹⁰ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 93-96.

¹¹¹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 261.

zákonodárce nechtěl rušit zákon dřívější.¹¹²

Tato práva jsou upraveny v ústavně z roku 1920 v § 113 a 114. Oproti ustanovení v prosincové ústavě čl. 12, je tato úprava delší a rozvinutější. Myslím, že je to tím, aby omezení tohoto práva, bylo zakotveno přímo v textu ústavy z roku 1920 a mělo tím pádem větší autoritu.

Prosincová ústava neobsahuje žádné ustanovení, které by se podobalo § 114 ústavy z roku 1920. Šlo o nové spolčení k ochraně hospodářských a pracovních zájmů, které zaručovalo vznik odborových organizací.

Tiskové právo je upraveno v ústavně z roku 1920 v § 113 odst. 1, § 113 odst. 3 a v § 117. V prosincové ústavě je upraveno v čl. 13.

V ústavě z roku 1920 je zakázána předběžná cenzura a v prosincové ústavě je zakázána cenzura obecně, není zde slovo předběžná. V samotném slově cenzura pak zákonodárce myslel předběžnou cenzuru, takže zde není rozdíl mezi těmito ústavními listinami. Opakem cenzury předběžné je pak cenzura represivní (následná), která znamená, že uveřejněné tiskopisy jsou podrobeny pod dozor státu a pokud někdo daný tisk zneužije, pak může být proti němu zakročeno.

Nejdůležitějším zákonem, který upravoval tiskové právo byl zákon č. 6/1863 tiskový zákon, který upravil tiskové právo jak v prosincové ústavě, tak i v ústavě z roku 1920.

Karel Malý zastává názor, že v důsledku zrušení předběžné cenzury vzniká represe soudní, která nahrazuje represí policejní. Za existence cenzury daný článek nebo listina nemohli vyjít vůbec, ale dnes je to možné a osoby, které jsou za to odpovědné, se musí podrobit přímému trestu.¹¹³

Je zvláštní, že ústavy které na sebe navazují nedodrží pořádek a tiskové právo, které je obsaženo spolu s právem na svobodu projevu v prosincové ústavě, je v ústavě z roku 1920 upraveno s právem shromažďovacím a spolčovacím. Důvodem mohlo být to, že ústava z roku 1920 chtěla do popředí vyzdvihnout spolky a shromáždění, které v té době nabývaly na významu.

Toto právo, ačkoliv je formulované trochu jinak, podléhá stejnému institutu „předběžné cenzuře“. Nevím ale, proč ústavodárce nevložit do prosincové ústavy slovo předběžná, i když ji měl na mysli.

V ústavě z roku 1920 je uvedena obecná fráze, že „svoboda tisku je zabezpečena“ tato obecná fráze není vůbec v prosincové ústavě uvedena. Ústava z roku 1920 je proto

---

¹¹² WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 263.

¹¹³ ADAMOVIČ: *Občanská práva a svobody...*, s. 425.

důslednější a propracovanější ohledně toho práva. V ústavně z roku 1920 je uvedeno i několik institutů, které mohou tiskové právo omezit. Jde většinou o důvody, kdy se má chránit republika, demokracie, ústavnost nebo veřejný klid. Důvodem stanovení tohoto omezení v ústavě byla obava, že by se tiskem mohli šířit informace, které by mohly rozvracet nově vznikající republiku. Prosincová ústava tyto instituty omezení práva tiskového vůbec neupravuje.

Na tato práva navazuje **právo petiční** v § 115 ústavy z roku 1920 a v čl. 11 prosincové ústavy.

Toto právo v prosincové ústavě ovlivňuje ustanovení v ústavě z roku 1920, jde vlastně o stejné ustanovení, kde ústava z roku 1920 se zmiňuje navíc o právnických osobách a sdruženích. Je zajímavé, že za období monarchie toto právo bylo stejné jako za období republiky, důvodem ale bude, že petice nejsou závazné a orgán jim nemusí vyhovět.

§ 116 ústavy z roku 1920 upravuje **listovní tajemství**, které je v prosincové ústavě upraveno v čl. 10.

Zákon, na který odkazuje ústava z roku 1920, byl zákon č. 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního a další zákon č. 42/1870 pro ochranu tajnosti dopisů a písemností.¹¹⁴

Weyr však zastává názor, že zákon, který má stanovit podrobnosti není zákon o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního, protože tento zákon upravuje domovní svobodu jen v § 11: „Listovní tajemství je zaručeno“. Výjimky má stanovit zákon. Jde o obdobnou formulaci jako v § 116 ústavy z roku 1920. Akorát odkazuje na zákon č. 300/1920 o mimořádných opatřeních, který stanoví výjimku z této svobody. V § 7 hovoří: „Státní úřad může po vyhlášení mimořádných opatření nařídít zabavování a otevírání dopisů bez soudcovského rozkazu.“ Weyr však nahlíží na toto ustanovení jako na zbytečné, protože ani ústava a ani zákon neuvádí, že by zabavování a otevírání dopisů bez soudcovského příkazu bylo nepřípustné.

Prosincová ústava a na ní navazující zákon č. 42/1870 pro ochranu tajnosti dopisů a písemností však ustanovení zakazující zabavování dopisů bez soudcovského příkazu obsahuje. Prosincová ústava však byla zrušena ústavou z roku 1920, ale pochybnosti se uvádějí ohledně zákona z roku 1870, protože proč by jinak zákonodárce dával do zákona o mimořádných opatřeních tuto výjimku, kdyby chtěl zrušit i tento zákon z roku 1870. § 116 ústavy z roku 1920 tedy odkazuje na zákon z roku 1870 a z toho plyne, že listovní svoboda je

---

¹¹⁴ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 102.

chráněna na úrovni zákonů a nikoliv ústavy, která neobsahuje žádné omezení pro moc státní.¹¹⁵

Zákon z roku 1870 neobsahuje žádné podmínky, kdy se může za války zabavit dopis. Pražák je toho názoru, že dokud se nevydají prováděcí předpisy k této problematice, tak tato výjimka je neplatná.¹¹⁶

Oproti ústavě z roku 1920 prosincová ústava upravuje toto právo v čl. 10 obsáhleji, je to asi tím, že zde není odkaz na zvláštní zákon a výjimky z tohoto práva jsou uvedeny rovnou v tomto článku.

Toto právo bylo silně ovlivněno prosincovou ústavou, protože se na toto právo vztahuje i zákon, který platil za Rakouska. Nově vydaný zákon, který by měl upravit listovní tajemství však moc toto právo neupravil a připadá mi, jakoby spoléhal na zákon z Rakouska. Právo v prosincové ústavě mi připadne docela moderně formulované vzhledem k tomu, že v té době byla ještě monarchie.

Ústava z roku 1920 nezapomíná na svobodu **projevu mínění**, která je upravena v § 117 a v prosincové ústavě v čl. 13.

Zásada stanovená v § 117 obsahuje zásady obsažené v prosincové ústavě v čl. 13. § 117 Obsahuje dvě zásady. První hovoří o tom, že kde není výslovné omezení normy, není svoboda projevu mínění omezena. A druhá zásada pojednává o tom, že tam, kde takové omezení je, nepřestává toto omezení proto, že ústava povšechně zaručuje svobodu projevu mínění. Dále fráze „v mezích zákona“ znamená, že takové omezení lze ukládat i nařízením, které bylo vydáno na základě zákona.¹¹⁷

V čl. 13 prosincové ústavy je uvedeno, že tisk nesmí být podroben cenzuře ani omezen koncesním systémem. Navazuje tak na svobodu tiskovou. Tato svoboda tisková je však v ústavě z roku 1920 obsažena v § 113 s právem spolčovacím a shromažďovacím.

V § 117 odst. 3 je zavedena nová myšlenka, se kterou se v základním státním zákoně z roku 1867 nesetkáme. Jde o to, že „výkon tohoto práva nesmí být na újmu nikomu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém zařazení“. Jde o nové ustanovení, které bylo vloženo do ústavy z roku 1920 proto, že se stát změnil na demokratickou republiku a zaměstnanci již nebyli tolik upjatí na svého zaměstnavatele.

Jde o právo, které je v ústavě z roku 1920 ovlivněno prosincovou ústavou. Mají podobnou formulaci a obě dvě mají stanovené limity „v zákonných mezích“. Toto právo bylo

---

¹¹⁵ WEYR: *Soustava československého práva...*, s. 293-294.

¹¹⁶ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 120.

¹¹⁷ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 271.

podle mého názoru v monarchii docela moderní, protože vznikla možnost volně vyjadřovat své názory, které za bachovského absolutismu byly omezeny.

V § 118 ústavy z roku 1920 se nachází **vědecké bádání a hlásání jeho výsledků**, které je upraveno v prosincové ústavě v čl. 17 odst. 1.

Pokud jde o vyučování a hlásání výsledků vědeckého bádání na vysokých školách, pak svoboda na vyučovací činnost je svobodou, která záleží na volbě vědeckých metod. Nemá se zde na mysli právo na vyučování neřádné.

Weyr pohlíží na ustanovení v ústavě z roku 1920 jako na slavnostní ustanovení, která jsou všem známá a každý je dodržuje. Měla význam spíše dříve v Rakousku.¹¹⁸

Myslím si, že jde o úplně stejné ustanovení, avšak čl. 17 prosincové ústavy nezmiňuje umění, které bylo asi v té době podřazeno pod vědu.

Právo v ústavě z roku 1920 je omezeno jen minimálně, trestním zákonem. Bude to proto, aby osoba, která provozuje nějaké vědecké bádání nebyla odtržena od morálních hodnot a nedosahovala výsledků vědeckého bádání nedovolenými a zvrhlými nápady. Naproti tomu prosincová ústava neobsahuje žádné omezení, takže by se mohlo zdát, že jde o právo, které nelze omezit. Jenže z formulace „věda a její učení je svobodné“ si myslím, že každé právo končí tam, kde začíná druhé. V monarchii nebylo asi žádné právo, které by bylo absolutní a toto právo by mezi ně určitě nepatřilo.

§ 119 ústavy z roku 1920 upravuje **svobodu vyučování**, které je v prosincové ústavě upraveno v čl. 17 odst. 2.

Ústavní listina dělí stejně jako prosincová ústava vyučování na soukromé a veřejné. Soukromé dělí na vyučování v ústavech a domácím. § 120 mluví o zřizování ústavů, ale toto právo platí i pro provozování ústavů.¹¹⁹

Myslím si, že jde o velice podobně formulované právo, které počítá jak se soukromým, tak i s veřejným vyučováním. Vyučování úzce souvisí s vědou, která je s tímto právem spojena v obou ústavách. Právo v prosincové ústavě je asi méně omezené než v ústavě z roku 1920, kdy může v prosincové ústavě zřizovat soukromé výchovné ústavy každý občan, který prokáže svou zákonnou způsobilost. Oproti tomu v ústavě z roku 1920 je možno zřizovat tyto ústavy jen v mezích zákonů.

Prosincová ústava se nezmiňuje o veřejném vyučováním tak jako ústava z roku 1920, myslím, že je zakotvení veřejného vyučování do ústavy prospěšnější.

§ 121-§ 125 ústavy z roku 1920 upravuje **svobodu svědomí a vyznání**. Oproti tomu

---

¹¹⁸ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 271.

¹¹⁹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 272.

v prosincové ústavě je toto právo obsaženo v čl. 14.

§ 123 hovoří o zákazu přinucení osoby k náboženskému úkonu, pokud nejde o práva plynoucí z moci poručenské nebo otcovské. Omezení zde stanovené je užší, než v čl. 14 prosincové ústavy.¹²⁰

Prosincová ústava se zmiňuje o tomto článku jen jednou větou. Oproti tomu ústava z roku 1920 obsahuje více ustanovení ohledně tohoto práva. Weyr si myslí, že některé fráze v ústavě z roku 1920 jsou zbytečné, např. § 124 „všechna náboženství jsou si před zákonem rovna“. Já si myslím, že zakotvení této fráze do ústavy z roku 1920 není zbytečné, ale naopak je lepší to mít v ústavě, než se přít o to, jestli tato fráze vyplývá z jiných článků.

§ 126 ústavy z roku 1920 upravuje **rodinu, manželství a mateřství**.

Toto právo není upraveno v prosincové ústavě a myslím si, že vyjadřuje posun vpřed ohledně chápání institutu rodiny, manželství a mateřství.

§ 127 ústavy z roku 1920 upravuje **brannou povinnost**.

Zákon, který má upravovat tyto podrobnosti byl zákon č. 193/1920 branný zákon republiky Československé. Zde šlo o jedinou povinnost občana.¹²¹ Prosincová ústava se o žádné takové povinnosti nezmiňuje.

Povinnost stanovená v ústavě z roku 1920 nenavazuje na prosincovou ústavu. Jediná zmínka ohledně branné povinnosti je v prosincové ústavě v čl. 4, kde je jediným omezením svobody vystěhování. Myslím si, že šlo o povinnost, kterou bral každý jako samozřejmost v Rakousku. V nově vznikající republice však radši tuto povinnost vložili do ústavy, aby se nikdo nevyvléknul z této povinnosti nějakou právní kličkou.

Pokud si prohlédnu samotnou hlavu pátou ústavy z roku 1920 a katalog o všeobecných právech státních občanů z roku 1867, pak zjistím, že zde chybí ještě práva hospodářská a sociální. Myslím, že tato práva měla ještě čas na svou úpravu, neboť se začala prosazovat až v pozdější době.

---

¹²⁰ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 275.

¹²¹ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 104.

7 Jazykové právo v prosincové ústavě a ústavě z roku 1920

7.1 Jazykové právo v prosincové ústavě

Toto právo se začalo prosazovat na začátku revoluce roku 1848, která znamenala nejen přechod od absolutismu ke kapitalismu, ale znamenala i začátek boje za českou národnost a český jazyk.

Český jazyk byl do doby bělohorské vedoucím jazykem, ale po bílé hoře se němčina postavila na roveň češtině a s postupem času se začala prosazovat jak do vnitřní řeči tak i do vnější řeči úřadů.¹²²

Pro jazykové právo je významná existence mnoho národností a kmenů v dané zemi. Národnost je množina osob, které mají stejný jazyk, rod a obývají určité území. Oproti tomu kmen je něco podobného, ale liší se v tom, že národnost je kmen, který získal již jistý vliv ve společnosti. Tyto pojmy úzce souvisí s jazykovým právem, kde v jednom obvodu státu může žít více národností s různými jazyky. Je třeba proto si vytyčit pojem jazyk státní, kdy jde o jazyk, ve kterém se vyhlašují zákony, značí peníze a je vnitřní jednacím jazyk. Jazyk národnosti by měl být chráněn v daném státě, ale musí jít o jazyk, kterým ještě dané kmeny hovoří v obyčejném životě. Nesmí jít např. o mrtvý jazyk.¹²³

Toto právo je upraveno také v katalogu občanských práv, který byl vydán jako součást prosincové ústavy. Je upraveno v čl. 19. Tento článek neodkazuje na žádný zákon, který by ho prováděl. Ale zákonodárce nechtěl nikdy, aby tímto článkem byly zásady v něm provedené nefunkční až do vydání zákona, který tento článek provede. Tímto článkem chtěl zákonodárce derogovat ostatní starší zákony, které by mu odporovaly.

Opačného názoru je Exner, který vidí tento článek jako proklamativní prohlášení, podle kterého se osoby budou řídit až bude vydán prováděcí předpis.

Čl. 19 odst. 1: „Všechny národní kmeny státu jsou rovnoprávné a každý národní kmen má nedotknutelné právo na hájení a péči o jeho národnost a jazyk.“ Toto ustanovení proklamuje, že příslušnost k jisté národnosti nemůže být nikomu ve veřejném ani soukromém životě na obtíž. Pokud by však příslušník národnostní menšiny chtěl nastoupit do veřejné služby, pak není na újmu, když se bude žádat znalost určitého jazyka.¹²⁴

Koncepce čl. 19 v odst. 1 hovoří o rovnoprávnosti národů. Tato koncepce by měla být dále rozvinuta praxí a dalšími právními předpisy. Jenže s tímto ustanovením byly docela

---

¹²² Slovník veřejného práva Československého, svazek II, písmeno I-O. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2000. s. 62.

¹²³ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 53-57.

¹²⁴ Tamtéž, s. 57-58.

problémy. Koncepce fungovala nedostatečně. Oproti tomu ve Švýcarsku byla koncepce velmi úspěšná. Proto se další vývoj ustanovení jazykového a menšinového práva ubíral spíše cestou, která vedla k podrobné úpravě a někdy i k široké kazuistice.¹²⁵

Dalším navazujícím odstavcem byl odst. 2: „Rovnoprávnost všech v zemi běžných jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě je uznávána státem.“ Základním jádrem je dle Pražáka tento druhý odstavec, který uznává rovnoprávnost jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě.¹²⁶

Rovnoprávnost v Předlitavsku nelze zavést jen tak úplně na celou říši. Bylo tedy stanoveno, aby se plná rovnoprávnost vztahovala k obvodu zemi.

Problémem je také vytyčení pojmu „jazyka v zemi obvyklého“, kde říšský soud podává příliš širokou definici a nejlepší se proto jeví pojetí tohoto pojmu historicky. Podle toho jak se jazyky v jednotlivých zemích historicky vyvinuly.¹²⁷ Vyskytovaly se však různé názory na tento problém. Některé úřady a soudy považovaly němčinu za „jazyk obvyklý“ ve všech českých zemích a češtinu jen v některých okresech. Čeština nebyla jazykem obvyklým v okresech, kde byla německá většina, i když zde byla silná menšina Čechů.¹²⁸ Podle Čechů je obvyklá každá řeč v určité zemi.¹²⁹

Výklad pojmu „život veřejný“ podává správní dvůr soudní, že se jím míní jednání státu, veřejných korporací a obecních orgánů.¹³⁰

Podle čl. 19 uznávala vídeňská vláda vnější řeč úřadů, kdy se postupovalo podle čl. 19 a užívaly se jazyky v zemi obvyklé. Ale u vnitřní řeči byla tato zásada nedodržena.

Problémem byla úprava formy jazykového práva. Nejdříve si vláda chtěla tuto otázku upravit nařízením, ale pak od toho upustila a chtěla provést jazykové právo zákonem. Nakonec byla vydána jazyková nařízení Stremayerova v roce 1880.¹³¹

Samosprávní úřady si individuálně určily jazyk své přenesené a samostatné působnosti, ale musely podle čl. 19 přijmout podání, která byla učiněna v jazyku v zemi obvyklém. Říšský soud považoval češtinu a němčinu za jazyk obvyklý v celých Čechách, ale správní soud považoval za obvyklý jazyk jen pro obvod samosprávné jednotky.¹³²

---

¹²⁵ MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 1*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, s. 486.

¹²⁶ ADAMOVÁ: *Občanská práva a svobody...*, s. 422.

¹²⁷ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 59.

¹²⁸ PETRÁŠ, René. Národní otázka v českých zemích na sklonku monarchie. In MALÝ, Karel (ed). *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha: Karolinum, 2006, s. 702.

¹²⁹ *Slovník veřejného práva...*, s. 63.

¹³⁰ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 60.

¹³¹ *Slovník veřejného práva...*, s. 63.

¹³² PETRÁŠ: *Národní otázka v českých zemích...*, s. 704.

Poslední odstavec tohoto článku zní: „V zemích, kde žije vícero národních kmenů, mají být veřejné vyučovací ústavy zřízeny tak, aby každý z těchto národních kmenů získal prostředky ke vzdělání ve svém jazyce bez použití nátlaku k učení se druhému jazyku země.“ Tento článek obsahuje zásadu, že v zemi, kde žije vícero národních kmenů, by se mělo zajistit vzdělání v jejich jazyce, kterého je možné normálně dosáhnout v zemi ve státním jazyce. Článek zde nemá na mysli, aby se danému členu dostalo jen gramatické zlepšení v jeho jazyce.¹³³

Problémem bylo určení, kdo náleží ke které národnosti. Bylo důležité to zjistit, protože to znamenalo závažné právní následky, např. pro obec zřídit veřejnou školu. Vycházelo se z prohlášení osoby, která se sama přihlašuje k určité národnosti, z toho vycházela praxe. Pražák naopak tvrdí, že tento postup není v souladu s vyšetřovací zásadou a pokud vznikne spor, pak se má posoudit tato otázka jako jiná otázka skutková.¹³⁴

Zajímavé bylo, že tento článek prosadili čeští Němci, kteří reagovali na tzv. Wenzigův zákon z roku 1866, který stanovil povinnost učit se na středních školách jako povinný předmět druhý jazyk. To nechtěli Němci, Čechům to nevadilo, protože již němčinu zčásti ovládali. Ale Němci si neuvědomili, že zakotvením tohoto článku dojde ke vzniku práva na zřizování českých škol a právo Čechů neučit se němčinu.¹³⁵

Čl. 19 byl problematický ze dvou rovin. První se týkala bezprostřední závaznosti tohoto článku. To bylo vyloženo tak, že tehdejší koncepce ústav byly založeny na přímé závaznosti. Druhým problémem se týkal, zda čl. 19 se týká národností jako kolektivů nebo jako práv jedince. Říšský soud nepřiznal nikomu právo vystupovat jménem národnosti, proto čl. 19 tvořil záruku jazykových a školských práv jednotlivce.¹³⁶

Tento článek neobsahoval žádný odkaz na jiný zákon, který by se stal součástí ústavní listiny, proto byla vydávána mnoha nařízení, která se touto problematikou podrobněji zabývala. V té době bylo vydáno nařízení č. 14 z roku 1888, které však neupravovalo vnitřní řeč úřední, ale vztahovalo se jen k vnější řeči. Obsahovalo, že všechna podání mají být vyřízena v jazyku, ve kterém došla. Nebo trestní obvinění mají probíhat v jazyku, který žádá obviněný a rozhodnutí bude také vydáno v jazyku, který užily strany.¹³⁷

Čl. 19 byl sporný. Nevědělo se, jestli čl. 19 byl všeobecnou zásadou, která vyžadovala

---

¹³³ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 61.

¹³⁴ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 64.

¹³⁵ PETRÁŠ: *Národní otázka v českých zemích...*, s. 706.

¹³⁶ PETRÁŠ: *Národní otázka v českých zemích...*, s. 698.

¹³⁷ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 62-63.

přijetí prováděcího zákona, anebo je-li možné předpis užít i bez tohoto zákona.¹³⁸

7.2 Jazykové právo v ústavě z roku 1920

Československá republika byla obývána mnoha národy, proto vyžadovalo toto právo zvláštní úpravy. V ústavě z roku 1920 je to § 106, 128 a 130 a zvláštní zákon dle § 129, který měl č. 122/1920 jazykový zákon. Tento zákon je organizační, rámcový a blanketní, odkazuje v řadě ustanovení na nařízení.

Jazykový zákon byl proveden nařízením č. 17/1926 jazykové nařízení a nařízením č. 229/1928, které provádí jazykový zákon.¹³⁹

Jazykové nařízení č. 17/1926 podrobně upravuje používání státního jazyka. Skládalo se ze čtyř částí. První část upravovala úřední pravidlo v používání jazyka při jednání se soudy, úřady, ústavy, podniky a orgány republiky. Stanovilo jazyk, který se používal při skládání zkoušek různého druhu. Druhý díl tohoto nařízení se týkal jazykového práva před samosprávnými orgány, zastupitelskými sbory a veřejnoprávními korporacemi. Třetí díl byl zaměřen na dohled nad užíváním jazykového práva a řešení sporů. Poslední díl byl zaměřen na závěrečné ustanovení a úprava jazykové otázky pro Podkarpatskou Rus.¹⁴⁰ Toto nařízení umožňuje žádost vlády, aby se užívalo češtiny tam, kde vláda sama stanoví, že je na tom veřejný zájem. Prakticky docházelo k tomu, že hostince musely mít české nápisy a české jídelníčky.¹⁴¹

Dále nařízení č. 229/1928 upravilo užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory.¹⁴²

Z jazykového zákona se odvozuje právo menšin na užívání mateřského jazyka, toto právo nelze odvodit již z menšinové smlouvy.¹⁴³

Jazykové právo je upraveno v hlavě šesté ústavy z roku 1920. Tato hlava má název ochrana menšin národních, náboženských a rasových. Hlava šestá se dostala do ústavy na základě mezinárodních závazků, které převzala ČSR minoritní smlouvou a podepsala ji v Saint Germain-en-Laye dne 10. 9. 1919. V této hlavě jsou zakotvena práva jen státních občanů a tím se liší pojem menšinových práv od ústavní zásady rovnosti před zákonem, která se týkala všech obyvatel.¹⁴⁴ Pojetím předpisů menšinové smlouvy do ústavy, byla splněna

¹³⁸ KAPRAS: *Přehled právních dějin*, s. 251.

¹³⁹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 282-283.

¹⁴⁰ MALÝ: *Dějiny českého a československého práva...*, s. 292.

¹⁴¹ RÁDL: *Válka Čechů s Němci...*, s. 244.

¹⁴² MALÝ: *Československé právo a právní věda...*, s. 504.

¹⁴³ Tamtéž, s. 492.

¹⁴⁴ GRONSKÝ: *Komentované dokumenty...*, s. 104.

povinnost stanovená v čl. 1 této smlouvy. Tento článek ukládal povinnost Československé republice, aby následující články byly uznány za základní zákon. Velkou kritiku s sebou přináší čl. 128 odst. 3, kdy je zbytečně a nadbytečně formulované, že „státní občané mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívat jakéhokoliv jazyka...“. Ale naopak kladným faktem se stalo to, že československé předpisy dávaly více práv národnostním menšinám, než minoritní smlouvy, např. tyto smlouvy upravily jen užívání jazyků před soudy a o jiných orgánech nebyla ani zmínka. Československé předpisy však upravovaly právo jazykové i před jinými orgány než před soudy.¹⁴⁵

Menšinové právo úzce souvisí s právem jazykovým, protože právo jazykové zaručovalo právě menšinám mnoho práv týkajících se jejich jazyka. Po první světové válce byla obava, že důvodem další světové války by mohlo být utlačování menšin. Proto se mocnosti dohodly na mezinárodní úpravě práv těchto menšin. Tyto smlouvy se nazývaly menšinové a byly obsahově shodné pro mnoho států. Obsahovaly právo na volné užívání mateřského jazyka, právo na jeho užívání před soudy a právo na národní školy, kde mohla probíhat výuka v mateřském jazyce.¹⁴⁶

Hlava šestá ústavy z roku 1920 platí jen pro státní občany a nikoliv pro cizince. Tento fakt je důležitý pro stanovení „značného zlomku“.¹⁴⁷

Tato hlava začíná § 128 odst.1: „Všichni státní občané Republiky československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství. § 128 odst. 2: Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu Republiky československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, anebo pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání. § 128 odst. 3: Státní občané Republiky československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívat jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikací nebo veřejných shromáždění lidu. § 128 odst. 4: Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru.“

Tato práva náleží jen státním občanům Československé republiky. Lze tedy vyslovit základní pravidlo, že základní práva občanů náleží jak občanům státu, tak i cizincům. Pro

---

¹⁴⁵ BROKLOVÁ: *První československá ústava...*, s.17.

¹⁴⁶ MALÝ: *Československé právo a právní věda...*, s. 488.

¹⁴⁷ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 281.

cizince neplatí ta základní práva, která mají povahu práv politických nebo specifických státoobčanských.¹⁴⁸

Dr. Hoetzel uvádí: „V mezinárodní smlouvě minoritní se mluví v čl. 7 pouze o náboženství, víře a vyznání. Řeč se tam vůbec nevyskytuje, ústavodárci řeč vložili do ústavy jen proto, aby se neomezil přístup k úřadům z důvodů jazykových“.¹⁴⁹

Vše co uvádí § 128 odst. 1, 2 a 3 je zakotvení zásady rovnosti před zákonem a její rozvedení. Zásada rovnosti měla být upravena již v § 106, ale důvodem, proč zákonodárce tuto zásadu upravil až v čl. 128, je že jde o předpis, který byl recipovaný ze Saint-Germainské smlouvy. Tato smlouva má chránit příslušníky menšin, proto byla přejata ze smlouvy, aniž by se v ústavě některé dikce oddělily. Naproti tomu ustanovení smlouvy, které se týká ochrany cizinců bylo vloženo do § 106. Zásada rovnosti před zákonem platí i pro cizince, i když byla upravena v části věnované menšinám. Jde totiž o základní právo, které platí pro všechny obyvatele státu.¹⁵⁰

Weyr poukazuje na podobnost paragrafů uvedených v ústavě z roku 1920, kdy § 128 odst. 1 upravuje hodně podobnou problematiku § 106 odst.2. Z § 128 odst. 1 neplynou však žádná subjektivní práva, což vyplývá z judikatury.

§ 128 odst. 2 rozvádí problematiku, která je stanovena v § 124, pokud se jedná o oblast náboženství, víry a vyznání.

Odst. 4 tohoto paragrafu obsahuje možnost omezení jazykového práva. Je možné omezit i zákonem. Tento odstavec je důležitý, protože jazykové právo není absolutní a např. v problematice tiskové a shromažďovací je nutné toto právo někdy omezit.¹⁵¹

Tímto § 128 došlo k zrovnoprávnění všech jazyků, náboženství a vyznání na území Československé republiky a tím pádem tvoří základní zrovnopравňující klausuli. Myslím si, že je toto ustanovení formulované docela obsáhle. Stačila by kratší fráze, protože např. odst. 3 je jasnou samozřejmostí, že v soukromém životě může osoba užívat jazyka, jakého chce.

§ 129 odkazuje na jazykový zákon: „Zásady jazykového práva v Republice československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.“

Jungmann zastává myšlenku, aby národ pěstoval svůj jazyk. Písemný jazyk rozuměl jako paládium národnosti.¹⁵²

Zde je již odkaz na zvláštní zákon, který chyběl k čl. 19 prosincové ústavy. Takže tyto

¹⁴⁸ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 23.

¹⁴⁹ BROKLOVÁ: *První československá ústava...*, s. 63.

¹⁵⁰ KREJČÍ: *Základní práva občanská...*, s. 71-72.

¹⁵¹ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 281.

¹⁵² ADAMOVIČ: *Občanská práva a svobody...*, s. 422.

principy jazykového práva již nebudou pouhou proklamací zákonodárce. Jde o kvalitnější úpravu jazykového práva než v prosincové ústavě.

§ 130: „Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíce k národnosti, jazyku, náboženství a rase sobě rovni a mohou v těchto ústavách volně používatí svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.“

Jde o právo založit tyto instituty a používat zde jazyk.

Jde o ustanovení, které jsou v obyčejném životě samozřejmostí. Pokud si osoba sama založí ústav, pak může svého jazyka v tomto ústavu užívat.

§ 131 se zmiňuje již o značném zlomku státních občanů, které chápe, jako určité množství lidí: „V městech a okresech, v nichž je usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučovací přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, přičemž vyučování v československé řeči může býti stanoveno povinným.“

Zde je zakotveno právo na vyučování menšiny v jejich jazyce v institutech, které si sama nezřídila.¹⁵³

§ 5 jazykového zákona však upravuje obdobnou problematiku jako § 130 a 131 ústavy z roku 1920.¹⁵⁴

Poslenc Medvedecký navrhol, aby jazyk československý zůstal v původní podobě jako jazyk český a slovenský. A to proto, že by to u jednotlivých členů jeho klubu vypadalo nemile. A také i v jazykovém zákoně je řeč o jazyku československém, ale to bylo jen s jistou výhradou přijato a ještě to nebylo dostatečně vyřešeno. Nakonec ale v ústavě z roku 1920 zůstal jazyk československý, protože slovenský klub s tím souhlasil.¹⁵⁵

Tento paragraf zakotvuje pro menšiny právo na to, aby jejich jazyk s novou generací neupadal a děti se vyučovaly v jazyce menšiny. Ale vyučování jazyku československého mohlo být zavedeno povinně. Zde vidím výrazné zakotvení ochrany menšin, protože se povoluje nejen užití jejich jazyka, ale i vzdělávat se v něm. Jde o výrazný posun ochrany menšiny v republice oproti monarchii.

§ 132: „Pokud ve městech a okresích, v nichž je usedlý značný zlomek státních

¹⁵³ Slovník veřejného práva..., s. 81.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 67.

¹⁵⁵ BROKLOVÁ: *První československá ústava...*, s. 67.

občanů československých náležících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství nebo lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecných neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.”

Podle Weyra jsou hospodářská a finanční zvýhodnění jediným právem kolektivním, které má menšina podle hlavy šesté ústavy.

Fráze „usedlý značný zlomek“ naznačuje, že je možné rozlišovat občany trvale usazené a přechodně usazené. Toto rozlišení tak může poskytnout i obyčejný zákon.¹⁵⁶

Zde jde také o výrazný posun v před, který je typický pro republiku.

§ 133 odkazuje vymezení zásad § 131 a 132 a zvláště vymezení pojmu „značný zlomek“, zvláštnímu zákonu.

Poslední paragraf této hlavy a celé ústavy má číslo 134: „Jakýkoliv způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásit za trestné.”

Jde o slavnostní paragraf, kterým se ústava z roku 1920 zakončuje. V ústavě se vyskytuje na žádost prezidenta.¹⁵⁷

Násilnému odnárodňování brání již § 106 a § 128. Prohlášení za trestné jednání může provést obyčejný zákon.¹⁵⁸

V tomto paragrafu vidím také jen proklamativní prohlášení, které vyplývá z ostatních ustanovení.

7.3 Srovnání jazykového práva v prosincové ústavě a ústavě z roku 1920

V prosincové ústavě v čl. 19 odst. 1 upravuje v první větě právo národních menšin, kde si jsou všichni rovni a mohou hájit svůj jazyk. Tento článek je obdobný § 128 odst. 1 ústavy z roku 1920, kde si jsou všichni státní občané před zákonem rovni. A mají stejné základní práva bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství.

Pokud právo jazykové v ústavě z roku 1920 srovnávám s právem jazykovým v prosincové ústavě, pak se pozastavuji nad čl. 19 odst. 1 prosincové ústavy, kde je napsané, že „všechny národní kmeny státu jsou rovnoprávné a mají právo na péči o jejich národnost a jazyk“. Zde se sice nehovoří o občanech Rakouska, ale z výkladu tohoto článku vyplývá, že se musí jednat o příslušníky státu. Dojde-li ke sporu o státní příslušnost, pak ji musí osoba dokázat. Pokud spor neexistuje, pak stačí jen průkaz nebo osvědčení, že osoba má ve státě

¹⁵⁶ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 281-282.

¹⁵⁷ BROKLOVÁ: *První československá ústava...*, s. 17.

¹⁵⁸ WEYR: *Československé právo ústavní...*, s. 292.

trvalé bydliště.¹⁵⁹ Proto stejně jako v ústavě z roku 1920, tak i v prosincové ústavě platí toto právo jen občanu státu.

Pokud se zamyslím nad čl. 19 odst. 2 prosincové ústavy pak slova „rovnoprávnost všech v zemi běžných jazyků“ se mi zdají být docela neurčité, neboť nevíme, které jazyky jsou uznávané za běžné v této zemi. Není zde stanoveno, jak a kdo určuje, že jazyk je běžný. Když by se do Rakouska začali stěhovat např. muslimové a začali by tvořit již početně menšinu v zemi, pak nevím, kdy se pozná, že jejich jazyk je již považován za běžný a kdy je ještě cizí. Tento pojem však vyložil říšský soud, že záleží na tom, jak se jazyky v jednotlivých zemích vyvinuly.¹⁶⁰

Čl. 19 odst. 2 zdůrazňuje rovnoprávnost v „zemi běžných jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě“. Jde o článek, který se mi jeví dosti podobný s § 128 odst. 2 a 3, kde lze užívat jakéhokoli jazyka snad ve všech oblastech lidského života.

Čl 19 odst. 2 je dle Pražáka základ celého jazykového práva. Je zde zdůrazněna rovnost ve školách, úřadech a ve veřejném životě.¹⁶¹ Jazykové právo je zde však popsáno příliš skromě oproti tomuto právu v ústavě z roku 1920.

Podle Baxy nebyl čl. 19 prosincové ústavy proveden, zůstal jen černé na bílém. Oproti tomu již právo jazykové zakotvené v ústavě z roku 1920 bylo provedeno v jazykovém zákoně i v reálném životě.¹⁶²

Čl. 19 odst. 3 prosincové ústavy je podobný § 131 ústavy z roku 1920. Rozdílnost sleduji v tom, že v ústavě z roku 1920 se vyskytuje věta, že „vyučování československé řeči může být stanoveno povinně“. Oproti tomu v prosincové ústavě v tomto odst. 3 je stanoveno „právo na získání prostředků ke vzdělání v menšinovém jazyce, ale nesmí se zároveň za tímto účelem používat nátlak k učení se druhému jazyku“. Tyto dvě fráze se dají vyložit podobně. V ústavě z roku 1920 však vidím odchylku v tom, že se může vyučování československé řeči stát někdy povinné i pro národnostní menšiny. Tak se někdy stane, že učení se československé řeči může být podmínkou k tomu, aby se národnostní menšiny mohly učit své vlastní řeči. V prosincové ústavě tuto podmínku nenacházím.

§ 131 ústavy z roku 1920 obsahuje pojem „značný zlomek“, který je vymezen zvláštním zákonem. Jde o určité číslo, které stanovuje minimální hranici počtu osob, které mluví jiným než československým jazykem. Tato hranice musí být dodržena, aby se dětem této skupiny osob naskytla možnost vzdělávání v jejich jazyce. Oproti tomu v čl. 19 odst.

¹⁵⁹ Slovník veřejného práva..., s. 66.

¹⁶⁰ PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní...*, s. 59.

¹⁶¹ ADAMOVIČ: *Občanská práva a svobody...*, s. 422.

¹⁶² BAXA: *Dějiny veřejného práva...*, s. 74.

3 prosincové ústavy není uvedena určitá číselná hranice, která musí být dodržena. Hovoří se zde jen o „víceru národních kmenech“, kde není stanoveno, kolik členů daného kmenu musí v zemi žít, aby mohli získat vzdělání ve svém jazyce.

Hlavním rozdílem mezi prosincovou ústavou a ústavou z roku 1920 je, že v prosincové ústavě je upraveno jazykové právo jako celek v čl. 19. Oproti ústavě z roku 1920 je zde jen odkaz na zákon jazykový, který má 9 paragrafů. Je jen rámcový a blanketní, takže vyžadoval přijetí nařízení. Proti tomu prosincová ústava věnuje tomuto právu jen jeden paragraf o třech odstavcích a neodkazuje na žádný zákon. Proto byla jazyková otázka v Rakousku-Uhersku spornou a vytvořilo se mnoho jazykových nařízení.

Závěr

Lidská práva budou neustálým problémem společnosti. Nikdo nebude moci přesně říct, co tato práva znamenají a co pod ně zahrnujeme.

Ačkoliv se mnozí lidé na lidská práva odvolávají, pak stejně mají na tato práva abstraktní náhled. Mnoho lidí si dokonce myslí, že lidská práva vznikla se státem, ale tomu tak není. Podle mého úsudku a názoru jsou tato práva přirozená. Vznikly a trvají od počátku existence člověka.

Prosincová ústava byla na území Rakouska-Uherska první ústavou, která souhrnně a docela moderně zakotvovala katalog lidských práv. Tento katalog lidských práv obsahoval na tehdejší dobu dost článků, ačkoliv mnohdy tyto články byly neúplné a utvořené pro tehdejší dobu.

Prosincová ústava byla ovlivněna monarchistickou dobou a existencí absolutismu před jejím přijetím. Ačkoliv poddanství a nevolnictví bylo zrušeno, pak společnost byla nadále rozdělena na vrstvy, kde nejlepší postavení a práva měla šlechta. V katalogu občanských práv v prosincové ústavě se tyto výsady projeví hned v čl. 2, kde si jsou státní občané před zákonem rovni. Zrušit šlechtický stav však bylo za existence Rakouské monarchie nemyslitelné, proto nemůžeme mít nikomu za zlé existenci této nedokonalosti v ústavě.

Pro Čechy bylo již úspěchem, že dosáhli vydání prosincové ústavy. Zrušení šlechtictví by bylo na tehdejší období moc velkým požadavkem.

Prosincová ústava žila celkem dlouhou dobu, ale s příchodem první světové války a událostmi po válce nebyl pochyb, že tato ústava nebude stačit. Rakousko-Uhersko se rozpadlo a nový Československý stát musel utvářet nový právní řád, ale bez jakékoliv inspirace by to bylo těžké. Československo se nechalo inspirovat Rakousko-Uherskem.

Československo v roce 1920 přijalo ústavu, která obsahovala lidská práva. Tato práva byla obligatorní náležitostí ústavy, protože nový Československý stát byl utvářen jako demokratický, republikánský a právní stát.

Ústava z roku 1920 byla inspirována prosincovou ústavou. V mnohých ustanoveních však byla modernější a demokratičtější.

Ústava z roku 1920 v mnoha ustanoveních odkazovala na zákon, ale tyto odkazy byly nedořešené, protože hodně zákonů pocházelo ještě z Rakouska-Uherska.

Tato ústava patřila již mezi moderní ústavy. V jejím důsledku došlo ke zrušení šlechtictví a zakotvení rovnosti lidí. Toto ustanovení bylo velmi důležité pro celkové formování nové společnosti.

Ústava z roku 1920 nově vymezuje i vztah k mezinárodnímu právu, kdy z formulce

§ 106 vyplývá, že mezinárodní právo je nadřazené vnitrostátnímu právu.

Ústava z roku 1920 byla tedy modernější, demokratičtější a dala si na rozpracování lidských práv více záležit než prosincová ústava. Obsahovala i některá nová práva oproti prosincové ústavě, např. manželství a rodinu. Některé právo spojila ústava s jinou svobodou, např. svobodu tisku upravila ústava z roku 1920 s právem spolčovacím a shromažďovací. Oproti tomu prosincová ústava tuto svobodu spojila se svobodou projevu.

Ústava z roku 1920 byla dle mého názoru na svou dobu celkem dobře propracovaná. Vliv na její utváření mělo mnoho inspiračních zdrojů zejména prosincová ústava, americká ústava a francouzská ústava.

Jazykové právo v této ústavě bylo upraveno již méně abstraktněji než v prosincové ústavě. V § 129 obsahuje tato ústava z roku 1920 odkaz na zákon, který se stal její součástí. Toto právo bylo tedy v tomto jazykovém zákoně podrobněji rozpracované a odkazovalo na mnohá nařízení.

Oproti tomu v prosincové ústavě bylo jazykové právo sice zakotveno v čl. 19, ale nebyly přijaté prováděcí zákony, které by daný článek uvedly v životnost. Tak se sice projevila vůle toto právo zakotvit, ale dále se již vládní moc nezabývala tím, že by daný článek rozvedla. Vládnímu centru to stačilo a nikdo se tedy tohoto článku nemohl přímo dovolat.

Jelikož je nejzajímavější zkoumat vývoj práv a jejich vzájemné ovlivňování na určitém území, tak jsem si zvolila srovnání ústavy z roku 1920 s prosincovou ústavou. A mohu říci, že to bylo hodně zajímavé, protože jsem při srovnávání těchto ústav našla mnoho znaků, které obsahuje i naše současná ústava.

Zdroje

Články

1. ADAMOVIÁ, Karolina. Ústava z roku 1920 - V kontextu evropského konstitucionalismu. In ČECHUROVÁ, Jana, ŠLEHOFER, Lukáš a kol (ed). *Ústava 1920 - Vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011, s. 30-34.
2. DANIHELOVÁ, Eva a kol. *Kroměřížský sněm 1848 – 1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě – Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané v rámci oslav 150 výročí Říšského sněmu v Kroměříži*. Kroměříž: Rudolf Kralovský, 1998. 490 s.
3. DAŇKOVÁ, Erika. Právník roku 2010 prof. JUDr. Karel Malý. *PrimaLEX*, 2011, roč. 25, č. 1, s. 6-7.
4. PETRÁŠ, René. Národní otázka v českých zemích na sklonku monarchie. In MALÝ, Karel (ed). *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha: Karolinum, 2006, s. 694-740.

Brožury

5. ČERNÝ, Jan Matouš (ed.). *Boj za právo*. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848. S výklady historickými. Část I-II. Praha: Bursík & Kohout, 1893. 854 s.
6. BROKLOVÁ, Eva. *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČAV, 1992. 221 s.
7. VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing, 2005. 764 s.
8. VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epocha, 2003. 495 s.

Monografie

9. BAXA, Bohumil. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě od r. 1848*. 2. vydání. Brno: Právník, 1932. 142 s.
10. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 308 s.
11. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. 1914 – 1945*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. 584 s.
12. HOLLÄNDER, Karel. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 364 s.
13. KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin: Zemí České Koruny*. 5. vydání. Praha: Pražská akciová společnost, 1935. 354 s.

14. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny České, svazek XIII (1918-929)*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2000. 821 s.
15. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. 247 s.
16. KOHOUT, Martin. Ústavě z roku 1920 by letos bylo devadesát let II. *Právo*, 2010, roč. 3, č. 3, s. 51-58.
17. KREJČÍ, Jaroslav. *Základní práva občanská a rovnost před zákonem*. Praha: Moderní stát, 1929. 214 s.
18. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010. 640 s.
19. MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orac, 1995. 269 s.
20. MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 1*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. 594 s.
21. MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha: Karolinum, 2006. 1001 s.
22. PAVLÍČEK, Václav, HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a ústavní řád České republiky, svazek I. Ústava České republiky*. Praha: Linde, 1994. 501 s.
23. PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky, 1. Český stát a Němci*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002. 413 s.
24. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda II. Díl*. Praha: Linde, 2001. 551 s.
25. PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní, část třetí: ústava říšská*. 2. vydání. Praha: Jednota právnická, 1902. 478 s.
26. RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. 2. vydání. Praha: Melantrich, 1993. 295 s.
27. *Slovník veřejného práva Československého, svazek II, písmeno I-O*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2000. 1202 s.
28. URBAN, Otto. *Kroměřížský sněm 1848 – 1849*. Praha: Melantrich, 1988. 40 s.
29. WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937. 339 s.
30. WEYR, František. *Soustava československého práva státního, svazek 7*. Brno: Barvič a Novotný, 1921. 374 s.
31. ZIMEK, Josef. *Ústavnost a Český ústavní vývoj*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 179 s.

Abstrakt

Práce se zaměřila na porovnávání lidských práv v prosincové ústavě a ústavě z roku 1920.

V této práci jsem vymezila, co jsou to lidská práva a jaký je rozdíl mezi jednotlivými pojmy v oblasti lidských práv. Došla jsem k názoru, že ačkoliv jednotlivé pojmy znějí podobně, je mezi nimi mnoho rozdílů.

Dále se práce zaměřila na stručné popsání politického vývoje lidských práv před vydáním prosincové ústavy a ústavy z roku 1920, kde jsem především vyzdvihla ústavy, které jim předcházely.

Popsala jsem charakteristiku jednotlivých ústav a podrobněji jsem se zabývala jednotlivými lidskými právy v těchto ústavách.

Porovnála jsem postupně lidská práva v těchto dvou ústavách a zaměřila jsem se také na důvody jejich rozdílů. Poslední část textu se věnuje již konkrétně jazykovému právu. Vymezila jsem toto právo v ústavách jednotlivě a nakonec jsem toto právo porovnávala.

Abstract

The diploma thesis focuses on the comparison of human rights in the December Constitution and the Constitution of 1920.

In its opening section, the thesis defines human rights as well as individual concepts related to the domain of human rights. The comparison of these concepts leads to the conclusion that although the terms used to designate them sound similar, there are many important differences involved.

The following section briefly describes the political development in the domain of human rights before the December Constitution and the Constitution of 1920 concentrating on the constitutions that preceded these two.

Next, the characteristics of each constitution are outlined with special attention devoted to the comparison of the provisions on individual human rights in these two constitutions and the reasons for their differences.

The final part of the thesis discusses language law. The conception of this human rights-related law is introduced in each of the two constitutions first individually and then also in comparison.

Seznam slov - Keywords

Lidská práva - Human rights

Základní práva - Fundamental rights

Občanská práva - Civil rights

Prosincová ústava - The December Constitution

Ústava z roku 1920 - The Constitution of 1920

Státní občan - Citizen

Svoboda - Freedom

Rakousko-Uhersko - Austria-Hungary

Československo - Czechoslovakia

Jazykové právo - Language law

Národnost - Nationality

Kmen - Tribe